

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSINSTITUUT

Avaliku õiguse õppetool

Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Alar Salu

ALTKÄEMAKS KARISTUSÕIGUSES

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Olavi Jaggo

Tallinn 2007

Olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

_____ 28. mail 2007.a.

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

_____ 28. mail 2006.a.

Kaitsmisele lubatud _____ 2007.a.

Kaitsmiskomisjoni esimees _____

SISUKORD

SISSEJUAHTUS	4
1. MÕISTED JA AJALUGU	6
1.1. Üldised selgitused	6
1.2. Altkäemaks	6
1.2.1. Tähendus üldkeeles	6
1.2.2. Altkäemaksu teke ja areng	7
1.2.3. Altkäemaksu taunimise areng seadustes, Moosese Raamatud	7
1.2.4. Keskaeg, religioon vastuvõtja rollis	8
1.2.5. Altkäemaks Code Penal'is	8
1.2.6. Altkäemaks Saksa Riigi Kriminaalkoodeksis	9
1.2.7. Tänapäevane olemus ja asukoht eriosas	10
2. ALTKÄEMAKSU SÕNASTUSE TÄNASE REDAKTSIOONI TEKE	11
2.1. Altkäemaksu sõnastus Kriminaalkoodeksis	11
2.2. Euroopa Nõukogu Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsiooni allikad ja teke.....	12
2.3. Euroopa Nõukogu Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsioon	14
2.4. Karistusseadustiku eelnõu	15
2.5. Altkäemaksu sõnastus Karistusseadustikus	18
3. ALTKÄEMAKSU KOOSSEISU TÕLGENDAMISE VÕIMALUSED	21
3.1. Keeleline tõlgendamine	21
3.2. Argumentum et factori, samuti analoogia	22
3.3. Altkäemaksu võtmine kui põhidelikt	23
3.4. Tegu, mille ametiisik pani toime või mille ta peaks tulevikus toime panema, sh toime panemata jätmata	25
4. VÕRDLUSED TEISTEST ÕIGUSRUUMIDES	25
4.1. Tegu peab olema konkreetselt määratletud	25
4.2. Konkreetne tegu ei ole vajalik	26
4.3. Saksa kriminaalõigus	27

4.3.1. Koosseisud ja nende paigutus	27
4.3.2. Teo üldmõiste	29
4.3.3. Ametiisiku tegu puudub	30
4.3.4. Ametiisiku tegu on olemas	30
4.3.5. Ühepoolne suhe	31
4.4. Kokkuvõtvad järeldused	32
4.4.1. Altkäemaksu võtmine	32
4.4.2. Altkäemaksu vahendus	33
4.4.3. Altkäemaksu andmine	34
4.4.4. Eelnev kokkulepe	34
5. OSALEJAD TEOS	35
5.1. Altkäemaksu koosseisu osalised	35
5.1.1. Altkäemaksu võtja, saaja – ametisik	35
5.1.2. Altkäemaksu andja	37
5.1.3. Altkäemaksu vahendaja	38
5.2. Sanktsioonid võtjale, andjale ja vahendajale	39
5.2.1. Altkäemaksu võtja karistusmäär	41
5.2.2. Altkäemaksu andja karistusmäär	44
5.2.3. Altkäemaksu vahendaja karistusmäär	45
6. REAALSELT MÕISTETUD KARISTUSED	46
6.1. Altkäemaksuga seotud kuriteod arvuliselt	46
6.2. Koosseisu erinevused arvudes	48
6.3. Regionaalne käsitus	50
6.4. Reaalne vabadusekaotus – tingimisi – rahatrahv	51
KOKKUVÕTE	54
<i>De lege ferenda</i>	57
Summary	58
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	60
Kasutatud kirjandus	60
Artiklid	62
Elektroonsed väljaanded	62
Kasutatud normatiivmaterjal	62
Kasutatud kohtupraktika	63

SISSEJUHATUS

Seoses uue Karistusseadustiku¹ vastuvõtmise ja jõustumisega on Eesti karistusõiguses tänaseks pööratud sisuliselt uus lehekülg Eesti karistuspoliitikas.

Käesoleva uurimistööga soovib autor analüüsida nii empiirilistest seisukohtadest kui ka teoreetilistest allikatest korruptsiooni ühte osa, see on altkäemaksu „tagajärjeks” olevat tegu. Karistusseadustiku § 294 sätestab ühes altkäemaksu võtmisega ka selle mõiste, mille kohaselt ametiisik on oma ametiseisundit kasutades toime pannud või on alust arvata, et ta edaspidi paneb toime seadusega mittelubatud teo, või on ebaseaduslikult jätnud toime panemata või on alust arvata, et ta jätab selle toime panemata edaspidi. Seega tuleb tõdeda ajaolu, et eelmainitud kuriteoliigi subjektiivsete tunnuste hulka kuulub ametiisiku poolt seadusega mittelubatud teo toimepanemine või ebaseaduslikult teo toimepanemata jätmine. Samuti ka eeltoodu suhtes kavatsetus. Kirjeldatud subjektiivse tunnuse juures tõusetub küsimus, kas on ametisiku altkäemaksu vastuvõtmise juures ka kvalifitseeritav teine kuriteo koosseis, mis seisneb seadusega mittelubatud teo toimepanemises; kas selline tegu on oluline kuriteo koosseisu osa ning kas piisab ametnikul pelgalt ühiskonnas kehtivate tavade ja kommetega minna vastuollu või peab see vastuolu olema kirjeldatud seaduses? Samuti analüüsida ajaloolisest arengust tulenevalt kui ka teoreetilistest allikatest altkäemaksu karistatuse määra tekkimist, osalejaid ning nende karistusmäärasid tänapäeval. Vangistuse kui kriminaalkaristuse sisu ning sellega saavutatavad eesmärgid on leidnud ajaloo jooksul väga erinevat käsitlemist nii kohtupraktikas kui põnitentsiaarteoorias. Vabadusekaotuse ületähtsustamine totalitaarriiklikus karistusõiguses on tingitud riikliku karistuspoliitika suurest repressiivsusest, aga ka väidetavalt vabadusekaotusega saavutatavate eesmärkide karistusteoreetilistest käsitlemistest. Mainitu baasil tõusetub küsimus, kas tänased sanktsioonimäärad altkäemaksu koosseisus on piisavad või on nad „päritud” suurena nõukogude õigusest. Kas ja kuidas me saame hinnata karistuse pikkuse mõju üld- ja eripreventsioonile. Eeltoodud küsimused on uurimistöö põhiprobleemid, mis ajendas autorit neile vastuseid leidma.

Korruptsiooni vastu võitlemine sai tuult tiibadesse Eesti Vabariigis peale 2003. aasta Riigikogu valimisi, kui ühendus vabariigi eest Res Publica võimule tuli. Sellega kaasnes

¹ Karistusseadustik – (KarS) 6. juuni 2001. - RT I 2001, 61, 364, jõustunud 1. 09. 2002.

eelkõige just justiitsministeeriumi poolne aktiivsus, mis avaldus avalikkusele „korruptsiooni kvootide” näol. Tegelikult on ilmselt tegemist siiski eelarveliste vahendite ümberjagamisega eeluurimismenetluses, mida saab käsitleda vaid kriminaalpoliitika rõhkude jagamisena uutesse valdkondadesse. Siiski oli selline avalik käsitus Eesti Vabariigis vaid jäämäe pealne tipp ning ei teeninud pelgalt ühe poliitilise jõu eesmärgi, sest Euroopa Nõukogu andis 27. jaanuaril 1999. aastal välja Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsiooni. Selle konventsiooni aluseks olid mitmed Euroopa ja Maailma ühenduste ning organisatsioonide erinevad otsused ja deklaratsioonid ja tulenevalt soovist ühineda Euroopa Liiduga allkirjastas Eesti Vabariik selle 08. juunil 2000. aastal Londonis. Teema aktuaalsust ka tänasel päeval näitab see, et alles 13. jaanuaril 2006. aastal on eelmainitud konventsioon ratifitseeritud Eesti Vabariigi Riigikogu poolt.

Uurimistöö eesmärgiks on eelkõige püstitatud probleemidele lahenduse leidmine, samuti võimalusel üldhariva teabe jagamine antud valdkonnas selguse toomise eesmärgil. Tulenevalt probleemist enesest on metoodiline valik langenud keelelise tõlgenduse kasuks, sest just filoloogia erinevad võimalused annavad võimaluse kahelda seadusega mittelubatu ja tavade ning kommetega vastuolu vahel. Sellise tõlgenduse allikateks saavad eelkõige olla eesti filoloogia teadustööd ning üldised printsiibid õiguse tõlgendamisel. Küsimused, millele ei saa läheneda filoloogiliselt on lahendatud ajaloolise tõlgendusega, kus ajalooline areng annab meile võimaluse jälgida sanktsioonide määra. Ajaloolise tõlgenduse allikateks saavad eelkõige olla läbi aegade kirjutatud seadused ja teadustööd ning üldised printsiibid õiguse tõlgendamisel. Ajaloolise arengu ja sanktsioonimäärade kõrval tuleb kindlasti vaadelda ka tänapäeva karistusmäärasid teistes arenenud riikides, sh naabrite vastavaid sätteid ning vahetult enne karistusseadustiku vastuvõtmist kehtinud kriminaalkodeksit. Samuti on eelneva kõrval jälgitud Eesti Vabariigi Riigikohtu lahendeid. Struktuuriliselt jaguneb probleemide lahendus osadesse, millest esmane on altkäemaksu mõiste ja teo ajaloolise kriminaliseerimise kirjeldamine, samuti tänasel päeval kehtiva redaktsiooni tekkimise aluste kirjeldamine. Järgnevalt otsene keeleline tõlgendamine koos võimalike vaatevinklitega teistest õigusruumidest ning sellekohased järeldused. Viimane käsitus puudutab osalejad ja nende hetkel kehtivaid sanktsioonimäärasid koos reaalselt Eesti kohtusüsteemis mõistetud karistuste analüüsiga karistusregistri andmete alustel. Autor on seisukohal, et ainult sellise struktuur on ainuvõimalik probleemi lahendamiseks, sest ilma tekkeanalüüsita ning teiste tõlgendusteta ei ole võimalik ühest vastust leida.

1. MÕISTED JA AJALUGU

1.1. Üldised selgitused

Töös kasutatavad juriidilised terminid on samased kehtivas õigus käibel olevate väljenditega ning lühenditega². Autor jätab endale õiguse kohmake väljendite lühendamiseks, tuues antud juhul ära viite omapoolse lühendi või mugandatud sõnale.

Enim tähelepanu võrdlustes on siiski enne 01. septembrist 2002.a. kehtinud Kriminaalkoodeksiga ning Eesti NSV Kriminaalkoodeksiga, millest esimest on mõnikord nimetatud „koodeksiks” ja teist „vanaks koodeksiks”.

1.2. Altkäemaks

Pikka aega oli Eesti õigusruumis sünonüümiks altkäemaks ja pistis. Kõige lihtsama sõnaselgituse võime leida ENE-st³: „Altkäemaks, hüvis, mida ametiisik võtab isikliku kasu saamiseks mingi ametialase teo sooritamise või sooritamata jätmise eest. Altkäemaksu võtmine, vahendamine ja andmine on NSV Liidus kriminaalkuriteod.” Tulenevalt eeltoodud sõnastusest ei olnud nõukogude õigussüsteemis oluline, kas ametialane tegu oli seaduspärane või mitte, mistõttu ei tehtud vahet ka pistisel ja altkäemaksul. Tänu kriminaalpoliitilistele muudatustele ja täiendustele leiame täna sama sõnaseletuse kujul⁴: *alt+käe+maks <-maksu> ka JUR tasu, mille eest ametnik teeb teo, mida ta seaduse järgi ei tohiks. ■ Annab, pakub, võtab, saab altkäemaksu. Seega tuleb tõdeda, et eesti keele filoloogid on seletanud sõna oluliselt lahti just seaduse eriosast tulenevate erisustega, mis oluliselt aitab ka mõista selle sisu ja erinevust pistisega.*

1.2.1. Täheendus üldkeeles

Altkäemaks lingvistiliselt ja visuaalselt on eesti päritolu sõna, mille tähendust „Võõrsõnade leksikonist” ei leia. Küll aga leiab sõna kajastamist Õiguskeelsus

² Lühendamise põhimõtted: <http://www.just.ee/10699> ja seadusnimetuste lühendid <http://www.just.ee/10575>

³ Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1, Tallinn, Kirjastus Valgus, 1985, lk 265

⁴ Eesti keele sõnaraamat, ÕS 2006, lk 62

sõnaraamatus⁵, paraku ainult sõnaosa „alt-” vorminduse. On huvitav täheldada, et pistist käsitletakse samas teoses⁶ altkäemaksuna ning sõna pistin tähendab kellelegi altkäemaksu anda. Ka tänases ühiskonnas kasutatakse üldkeeles „alkäemaksu” ja „pistis” sünonüümidena.⁷ Karistusseadustiku mõttes on siiski tegu erinevate tegudega, milliste täpsema kirjelduse toome ära hiljem. Ilmselt just 01. septembril 2002.a-l jõustunud Karistusseadustikus eristamine sisu alusel ei ole siiani jõudnud keelelisse praktikaase, mille tulemusel tavainimesed ei tee nendel kahel sõnal sisuliselt vahet. Seega on tavakeelelises mõttes altkäemaks samane pistisega ja tähendab ametnikule vara või soodustuse andmist, mille vastu viimane reeglina sooritab mõne ametialase teo.

1.2.2. Altkäemaksu teke ja areng

Kuigi altkäemaksu saab üldjuhul tänapäevases mõistes seostada selle saajaga, see tähendab ametnikuga, tuleb lugeda altkäemaksu tekkeks siiski perioodi, kus ametiseisundid olid alles välja kujunemas. Kriminaalõigus tekkis enne riigi teket, kajastus juba arhailises õiguses⁸, vastupidist kinnitab vaid marksistlik teooria. Altkäemaksu tekkeks võib siiski pidada marksistliku teooria järgselt aega, see on riigi tekkimise perioodi. Nimelt antud hetkel said inimesed omale kohustusi, millistega omandasid võimu teiste inimeste üle otsuste tegemisel. See omakorda tingis olukorra, millistes võis esineda altkäemaksu andmist / saamist. Arhailises ühiskonnas oli selline tegevus mõeldamatu, sest otsustajal ainuisikuliselt puudus huvi (ta omas kõike vajalikku) ning kollegiaalse otsustamise puhul ei suutnud andja kõigile seda pakkuda.

1.2.3. Altkäemaksu taunimise areng seadustes, Moosese Raamatud

Üks esimesi viiteid sellele on Moosese⁹ teise raamatu 23 peatükis, mis käsitleb seadusi inimestevahelisi käitumisi: 8 käsk: „Ära võta meelehead, sest meelehea pimestab nägijaid ja teeb õigete asjad segaseks.” Nagu näeme lasub otsene keeld just altkäemaksu võtjal ning andja otseselt ei kajastata keelus. Ometi võib meelehea andjat tõlgendada juba eos patuse isikuna, kelle soov on pimestada nägijaid või teha õigete asjad segaseks. Keskajal

⁵ Õiguskeelsus Sõnaraamat, Tallinn 1980, kirjastus Valgus lk. 40

⁶ Ibid – lk. 517

⁷ Korruptsioon Eestis: Kolme sihtrühma uuring – Justiitsministeerium 2004, lk. 8

⁸ J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapiani. – Tartu Ülikool, 1998, lk. 10-12

⁹ Piibel. Vana ja Uus Testament. – Soome Piibliselts, 1989

säilis altkäemaksu taunimine suurelt osalt just tänu religioonile. Veel tuleb tõdeda asjaolu, et tänaseni on kasutusel rahvakeeles väljend „ametniku meelehea”, mille juured suure tõenäosusega pärinevad Piiblist.

1.2.4. Keskaeg, religioon vastuvõtja rollis

Teadaolevat kirikuseadustes altkäemaksu otseselt sätestatud ei olnud, kuigi võis täheldada Moosese raamatus sätestatu järgimist. See on mõistatav, sest sisuline elukorraldus kujunes kiriku ettekirjutiste järgi ja nende eiraja sai olla vaid kirik ise. Ei ole teada, kas võimalikku altkäemaksu nimetasid jumalasulased andamiks ning kuidas jagasid saadud hüvesid. Kuid indulgentside teket tuleb pidada vähemalt pistise, kui mitte altkäemaksu legaliseerimiseks. Kui normieksimusele järgnevat karistust saab vahetada indulgentsi vastu, ja seda isegi tulevikus tekkiva võimaliku normieksimuse puhul, siis seda ei saa pidada muuks, kui altkäemaksuks. Seda eriti juhul, kui normiandja, kohtupidaja ja indulgentsi müüja on ühes isikus. Positiivsest küljest tuleb pidada indulgentsi rahalise karistuse sünniks.

1.2.5. Altkäemaks Code Penal'is

XVII sajandil, kaasaegsel karistusõiguse sünnil oli altkäemaks juba tõsiseltvõetav eriosa paragrahv. Näiteks sisaldas sisuliselt altkäemaksu Prantsusmaa 1810. aasta kriminaalkodeksi (Code penal)¹⁰ kolmanda raamatu kolmanda peatüki teine alljaotus, „Teenistuskohustuste rikkumisest ning avalike ametiisikute kuritegudest ja kriminaalüleastumistest oma kohustuste täitmisel”. § 4 „Avalike ametiisikute ja eraettevõtete ametiisikute äraostmisest”. 177. Iga administratiivse või kohtuametkonna avalikku ametiisikut, iga avaliku administratsiooni agenti või volinikku, kes võtavad vastu ettepanekuid ja lubadusi või saavad kinke või annetusi tegude eest, mis kuuluvad nende teenistuskohustuste või ameti alla, ka seaduslikult, kuid kui need ei ole tasulised, karistatakse häbiposti paigutamisega ja trahviga vastuvõetud lubaduste või saadud asjade kahekordses väärtuses, kuid mitte alla 200 frangi.

Käesolevat sätet kohaldatakse iga üldnimetatud ametiisiku, agendi või voliniku suhtes, kes vastuvõetud ettepanekute või lubaduste, saadud kingituste või annetuste tulemusena hoiduvad tegudest, mis kuuluvad nende töökohustuste hulka.

¹⁰ Code penal. Paris, Treuttel & Würz, 1810

Code Penal eeltoodud säte Eestis kehtiva Karistusseadustiku kohaselt on pistise võtmine (§ 293), sest tegu, mille eest karistati, oli ametniku teenistuskohustuste seaduspärane täitmine. Lisaks oli juba tollal karistatav lubaduste vastuvõtmine antud kontekstis, mida ei ole siiani paljudes Euroopa riikide kriminaalseadustike eriosades eraldi välja toodud. Samas puudus ka seaduse üldosas võimalus vastupidise tegevuse karistamiseks, seetõttu ei olnud pistise lubaja / andja seaduse kohaselt kurjategija. Tuleb tõdeda, et alates Moosese raamatu ilmunisest ei olnud muutunud ka selleks ajaks printsiip, mille kohaselt karistati vaid altkäemaksu / pistise võtjat.

1.2.6. Altkäemaks Saksa Riigi Kriminaalkoodeksis

Suures osas XVII-XIX sajandil Euroopa riikide poolt kehtestatud kriminaalkoodeksites pöörati enim rõhku üldosas karistuse liikidele ning nende täideviimisele. Tähelepanu on selles osas vääriv 1857. aastal Vene Tsaaririigis vastuvõetud Kriminaal- ja paranduslike karistuste seadustik¹¹, mille üldosas on sätestatud ka kaastäideviimine, tahtlus, osavõtmine ja muu selline. Sama seadus kehtis ka Eestis Nuhtlusseadustiku nimega kuni 1. veebruarini 1935, Venemaal kuni 1917. aasta oktoobripöördeni. Seadustiku põhjalikkus tuleneb hilisemast vastuvõtmisest võrreldes teiste kaasaegsete riikidega, mistõttu võib eeldada, et koostamisel võeti neid aluseks, eriti Code Penal mõju. Samuti Baieri 1813. aasta kriminaalkoodeks, kust pärineb ilmselt põhjalikult läbitöötatud kuriteomõiste.

Saksa Riigi Kriminaalkoodeksi¹² kahekümne kaheksas peatükk on „Ametialased kuriteod ja kriminaalüleastumised”.

§ 332 sätestab: Ametnikku, kes võtab vastu, nõuab või laseb endale lubada kingitusi või saab muud kasu teo eest, mis kujutab endast ameti- või teenistusalaste kohustuste rikkumist, karistatakse sunnitööga kuni viie aastani.

Kui on kergendavaid asjaolusid, tuleb vanglakaritus kohaldamisele.

§ 333 sätestab: Kes pakub või lubab ametnikule või relvastatud võimuorgani liikmele kinke või muud kasu, et teda suunata teole, mis kujutab endast tema ameti- või teenistusalaste kohutuste rikkumist, seda karistatakse altkäemaksu eest vanglakaristusega, samuti võib mõista kodanikuõiguste äravõtmise.

¹¹ Kriminaal- ja paranduslike karistuste seadustik. Moskva, 1857

¹² Saksa Riigi Kriminaalkoodeks. Berlin: Langmann, 1872

Kui on kergendavaid asjaolusid, võib mõista rahatrahvi kuni tuhande viiesaja margani.

Saksamaal peale ühinemist ja Kriminaalkodeksi vastuvõtmist 1872. aastal (kus domineeris paljuski Baieri 1813. aasta Kriminaalkodeks) karistati altkäemaksu vastuvõtmise eest ametnikku klassikalise altkäemaksu koosseisu eest. Seega ei olnud enam tegemist pistise andmisega, vaid ametnik omakorda pidi oma kohustuste täitmisel rikkuma kehtivaid õigusnorme. Eestis Karistusseadustiku jõustumisel võrreldes Kriminaalkodeksiga muutus karistatavaks ka altkäemaksu lubamine. Saksamaal juba 130 aastat tagasi ametnik ei saanud endale lasta lubada kingitust, sest vastasel juhul oleks see toonud kaasa sunnitöö või vangistuse. Eelnevalt oli ühiskonna poolt taunitav vaid altkäemaksu vastuvõtmine. See tulenes keskajal puudunud kriminaalõigusest, mida asendasid kirikuseadused. Viimastes lähtuti eelmainitud Moosese raamatute põhimõtetest. Seega on Saksamaa reformid täiendanud kriminaalõigust olulise muudatusega, muutes karistatavaks ka altkäemaksu pakkumise ja isegi selle lubamise. Kuigi karistatav altkäemaksu lubamine ei ole laialt levinud kriminaalpoliitikas, on altkäemaksu andmine karistatav pea kõikides arenenud riikides.

Altkäemaksu andmise karistamine toob riigi poolt kaasa oma kodanikele suurema vastutuse, samuti eeldab, et kodanikud on rohkem arenenud ja seaduskuulekad. Teaduse ja tehnika areng oli XIX sajandil sellise eelduse loonud ning ühiskond valmis. Antud koosseisu lisamine kriminaalkodeksisse vähendas kindlasti ametnikele ahvatlevate pakkumiste arvu ja võrdsustas tavakodanike vastutust ametnikega. Nii on täheldatav vastutuse võrdsustamine sotsiaalsel tasandil, vastutuse jagamine ning ametnike tähtsuse osakaalu langus.

1.2.7. Tänane olemus ja asukoht eriosas

Karistusseadustiku eriosa 17. peatükis „Ametialased kuriteod” 2. jao „Aususe kohustuse rikkumine” on täna sätestatud altkäemaksuga seonduv. Kui vaadelda antud süüteo asukohta läbi aegade erinevates kriminaalkodeksites, siis ei ole tema asukoht muutunud. Isegi Moosese raamatus reguleeris 23 peatükk inimeste vahelisi suhteid ja nii Saksa kui Prantsusmaa klassikalise kriminaalõiguse sünnist alates on lisandunud seos ja jaotus tulenevalt ametikohusustest.

Ka Karistusseaduse jõustumisest 01. septembrist 2002.a. on laiemale üldsusele hakanud aegamööda „jõudma kohale” erinevus pistisest ja altkäemaksust. Kahjuks siiski esineb tihti ajakirjanduses väiteid, kus räägitakse üheaegselt ametivõimu kuritarvitamisest ja pistise andmisest¹³.

Nõukogude ühiskonnas võis täheldada teatud valdkondades altkäemaksu, seal hulgas eriti pistise andmist normaalseks käitumiseks. Seetõttu oli selline tegevus justkui ühiskonnas heakskiidetud, ometi samas ka kriminaliseeritud. Ühiskondlik hoiak tulenes eelkõige ühiskondlikust korrast. Kui näiteks turumajanduses reguleerib hind defitsiidi sisuliselt koheaselt, siis sotsialistlikus ühiskonnas on defitsiit paradoksaalselt igipõline. Selline olukord andis ametnikele suurepärase võimaluse väljapressimiseks, mis edaspidiselt kujunes traditsiooniks.

Kuigi altkäemaks on sätestatud ametialaste süütegude peatükis, moodustab ta ka osa majanduskuritegude ahelast¹⁴. Autor peab õigeks sellist õigusdogmaatilist lähenemist, sest süütegu moodustab täiesti iseseisva koosseisu. Selline tegu küll võib olla kohtumenetluses üks episoodidest, kuid ei eelda tingimata teiste episoodide olemasolu. Just seotus ametiisikuga võimaldab süütegude ahela, näiteks majanduskuriteod, organiseeritud kuritegevus, korruptsioon vms.

Korruptsiooniks peetakse kõige sagedamini ja ka taunitakse enim altkäemaksuga seotud tegevusi¹⁵. Olukord kipub olema samane, kui altkäemaksu ja pistise sünonüümidenä kasutamine.

2. ALTKÄEMAKSU SÕNASTUSE TÄNASE REDAKTSIOONI TEKE

2.1.1. Altkäemaksu sõnastus Kriminaalkoodeksis¹⁶

Sisuliselt on Kriminaalkoodeksi näol tegemist Eesti ENS Kriminaalkoodeksi uue redaktsiooni kinnitamisega, millest johtuvalt on terviklikust vaatevinklist osaliselt tegemist nõukogude õiguse pärandina. Kuigi ka nõukogude õiguses oli altkäemaks

¹³ Harju poliitikal lasub pistise andmise kahtlus - Postimees, Rasmus Kage, 22.04.2004

¹⁴ Sootak, J. Majanduskriminaalõigus – Tartu, 1998, lk 45

¹⁵ Korruptsioon Eestis, kolme sihtrühma uuring – Tallinn, 2005, lk 8

¹⁶ Kriminaalkoodeks - 07. mai 1992.a. - RT 1992, 20, 287 ja 288, jõustunud 1. 06. 1992.

kriminaliseeritud tegevus, tuleb tõdeda asjaolu, et sotsialistlikus ühiskonnas vaadati ametialastele kuritegudele tihti läbi sõrmede. Seda eriti juhul, kui tegemist oli mõne NLKP¹⁷ liikmega, et vältida partei maine kahjustamist rahva silmis. Redigeerimise tulemusena sai altkäemaksu kirjeldus Kriminaalkoodeksi 8. peatükis, see on ametialased kuriteod, § 164 lg 1 järgneva sõnastuse: *Vara, varalise õiguse või muu varalise kasu altkäemaksuna saamise eest isiklikult või vahendaja kaudu altkäemaksu andja huvides mingi teo toimepanemise või toime panemata jätmise eest, mida ametiisik pidi tegema või võis teha oma ametiseisundit kasutades, - karistatakse vabadusekaotusega kuni nelja aastani ühes teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega.* Tulenevalt toodud sõnastusest varalise kasu saamise eest -

- ametiisik paneb toime ametiseisundit kasutades teo, mida ta peab tegema või võib teha tulenevalt oma ametist, altkäemaksu andja huvides
- ametiisik jätab ametiseisundit kasutades teo toimepanemata, mida ta peab tegema või võib teha tulenevalt oma ametist, altkäemaksu andja huvides

Siinkohal tuleb tähelepanu pöörata väljendile – mida ametiisik pidi tegema või võis teha ametiseisundit kasutades. Seega on selline tegu üksnes seotud otseselt ametiisiku ametijuhendiga, tema ametiülesannetega. Samuti võivad sellised ülesanded tuleneda teenistus- või töölepingust. Just töölepingust tulenev ametniku suhe on üks olulisi erinevusi Eesti NSV Kriminaalkoodeksi ja selle uue redaktsiooni vahel, kuid antud teemakäsitluse puhul see teo olemust oluliselt ei muuda. Kriminaalkoodeksi tekstoloogilise tõlgenduse raames ei ole vahet, kas ametniku tegu oli ka seadusega keelatud tegu või mitte. Oluline selle juures on vaid see, et tegu sai sooritada töökohustuse raames või ametiseisundit kasutades. Kindlasti ei saavutanud selline kitsas piiritlemine oma eesmärki, mis on korruptsiooni leviku tõkestamine. Samuti võimaldab see vaadelda ametniku käitumist mitmeti, mis tihtipeale jätab aususe kohustuse rikkumise mulje.

2.2. Euroopa Nõukogu Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsiooni allikad ja teke

Vajadus võidelda korruptsiooniga tekkis Euroopa Ühenduses rohkem kui kümme aastat enne Euroopa mandril sotsialismi kokkuvarisemist. Ilmselt oli selline mõju tingitud arengumaadest pärit subkultuurist, mis paratamatult „imbus” arenenud riikidesse kasvõi /kuid mitte ainult/ kaubavahetusega tingitud asjaoludel. Eeltoodust johtuvalt otsustas

¹⁷ NLKP – Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei

1981. aastal Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee luua Euroopa Nõukogu juurde korruptsioonivastase riikide ühenduse GRECO¹⁸, kuhu käesoleval hetkel kuulub 42 riiki¹⁹. Viimane oluline laienemine on otsustatud 04. mail 1998. aastal Euroopa Ühenduse Ministrite Komitee 102. istungil vastuvõetud resolutsiooniga (98) 7.

1990-ndate teisel poolel on GRECO tegevuse tulemusena vastuvõetud mitmed alljärgnevad programmid ja otsused, mille tulemuseks oli 27. jaanuaril 1999. aastal Strasbourgis Euroopa Nõukogu poolt vastuvõetud Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsioon.

- Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee poolt 1996. aastal vastuvõetud korruptsioonivastane programm, milles oli arvestatud ka Euroopa justiitsministrite 19. konverentsi soovitusi (Valletta 1994);
- Euroopa justiitsministrite 21. konverentsil (Praha 1997) vastuvõetud resolutsioon nr 1, kus on soovitatud kiiresti rakendada korruptsioonivastast programmi ja kutsutud üles viivitamata vastu võtma korruptsiooni kriminaalõigusliku reguleerimise konventsioon, mis näeks ette korruptsioonikuriteo eest karistuste mõistmise ühtlustamise, koostöö tihendamise nende õigusrikkumiste eest vastutuse kehtestamisel, ning liikmesriikide ja teistele riikide üle võrdsetel alustel tõhusa järelevalve korraldamise;
- Euroopa Nõukogu riigipead ja valitsusjuhid otsustasid 10. ja 11. oktoobril 1997. a Strasbourg'is peetud teisel tippkohtumisel otsida ühiseid lahendusi korruptsiooni kasvust tulenevatele väljakutsetele ja võtsid rahvusvahelise koostöö edendamiseks korruptsioonivastases võitluses, sealhulgas tema seostes organiseeritud kuritegevuse ja rahapesuga, vastu tegevusplaani, mis kohustas Ministrite Nõukogu tagama viivitamatult rahvusvaheliste õigusaktide väljatöötamise vastavalt korruptsioonivastasele programmile;
- 06. novembril 1997. aastal Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 101. istungil vastuvõetud resolutsioon (97) 24 korruptsioonivastase võitluse kahekümne põhimõtte kohta rõhutab vajadust kiiresti lõpule viia rahvusvaheliste õigusaktide väljatöötamine vastavalt korruptsioonivastasele programmile;
- Lisaks eeltoodule on konventsiooni loomisel arvestatud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, Maailmapanga, Rahvusvahelise Valuutafondi, Maailma

¹⁸ GRECO - Group of States Against Corruption (ingl. k.) / Groupe d'Etats contre la corruption (pr. k.), vt ka http://www.coe.int/t/dg1/Greco/Default_en.asp

¹⁹ Vt täiendavalt <http://www.korruptsioon.ee/21375>

Kaubandusorganisatsiooni, Ameerika Riikide Organisatsiooni, OECD ja Euroopa Liidu mitteliikmesriikide arvamust ja osalemist Euroopa Nõukogu korruptsioonivastases tegevuses.

2.3. Euroopa Nõukogu Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsioon

Uuritava probleemiga langevad otseselt kokku konventsiooni artikkel 2 ja artikkel 3, mis käsitlevad siseriikliku ametiisiku poolt altkäemaksu andmist ja võtmist. Sisuliselt on analoogsed ka artiklid 4 kuni 12, millede erinevus põhineb peamiselt altkäemaksu saamise objektiks olevas isikus. Analoogia põhineb aga konkreetse isiku teos, mis tuleneb tema ametiülesannetest. Seega vaatleme lähemalt artiklit 2 ja artiklit 3:

- *Artikkel 2. Siseriiklikule ametiisikule altkäemaksu andmine*

Konventsiooniosaline võtab vajalikud seadusandlikud ja muud meetmed, et määratleda siseriiklikus õiguses kuriteona ametiisikule mitteettenähtud hüve otsene või kaudne lubamine, pakkumine või andmine iga tahtlikult isiku poolt isiku enda või kellegi teise nimel, et ametiisik oma ülesandeid täites tegutseks või hoiduks tegevusest tema või mõne teise isiku kasuks.

- *Artikkel 3. Siseriikliku ametiisiku altkäemaksu võtmine*

Konventsiooniosaline võtab vajalikud seadusandlikud ja muud meetmed, et määratleda ametiisiku poolt talle mitteettenähtud hüve otsene või kaudne nõudmine või vastuvõtmine endale või kellelegi teisele, või hüve lubamise või pakkumise heakskiitmine kuriteona, mille ametiisik otsese või kaudse tahtlusega paneb oma ülesandeid täites toime enda või teise isiku huvides tegutsedes või tegutsemast hoidudes.

Tuleb tõdeda, et Kriminaalkodeksis kirjeldatud ametiisiku tegu oli seotud ametiülesannetega, mida ametnik tegema pidi tegema seejuures oma ametiseisundit ära kasutades. Konventsioon aga ei nõua oma liitujatelt ametiseisundi ära kasutamist, see tähendab, et tegu peab olema ainult seotud ametniku ametiülesannetega. Küll esinevad muud Kriminaalkodeksis kajastamata tingimused, näiteks lubamine. Näite puhul võiks kõne alla tuua ka kuriteo katse, kuid siinkohal ei ole see uuringu teemaks. Seega on korruptsiooni edasise tõkestamise eesmärgil konventsiooniga liitunud riikide kohustuseks kriminaliseerida altkäemaksuna mitteettenähtud hüve ametiisikule, kes oma ülesandeid

täites tegutseb teise isiku huvides. Sellise tõlgenduse kohaselt aga võib hüve eest ametiseisundit kasutada teise isiku huvides juhul, kui selline kasutamine ei ole tulene ametiülesannetest.

2.4. Karistusseadustiku eelnõu

Tõsine vajadus reformida kriminaalõigust tekkis tegelikult ammu enne Eesti Vabariigi taasiseseisvumist. Otseselt viitab sellele ka täna kehtiva Karistusseadustiku²⁰ eelnõu²¹ seletuskiri, mille kohaselt asusid Balti riigid, sealhulgas ka Eesti uue kriminaalõiguse väljatöötamisele juba 80ndate aastate lõpul. Kriminaalõigusreformi küsimusi arutati seminaridel Tartus 2. - 3. märtsil 1989 ja Riias 29. - 30. märtsil 1990. Samal ajal alustasid ka kõigis neis riikides komisjonid tööd uue eelnõu väljatöötamisega. Eestis moodustati 1990. aasta kevadel Tartu Ülikooli professor Ilmar Rebase juhtimisel vastav komisjon Ülemnõukogu Presiidiumi juures. Õige pea ilmnas siiski, et komisjon ei ole võimeline looma Eestis uut euroopalikku kriminaalseadust. Hakkas saama selgeks, et põhjaliku kriminaalõigusreformi teostamiseks on vaja ulatuslikumat eeltööd ning töötada välja uued teoreetilised ja õiguspoliitilised kontseptsioonid. Sel põhjusel otsustas Justiitsministeerium 1991. aasta sügisel loobuda töös osalemisest ning moodustas oma komisjoni, et teha kehtivas, Eesti NSV 1961. aasta kriminaalkodeksis hädavajalikud muudatused, mis tulenesid Eesti iseseisvumisest 1991. aasta augustis ning jätta uue kriminaalseadustiku väljatöötamise lähemate aastate ülesandeks. Kriminaalkodeksi uus redaktsioon võeti vastu 7. mail 1992. aastal ning see jõustus 1. juunist 1992. Oli täiesti ilmne, et 1992. a kriminaalkodeksis olid tehtud üksnes hädavajalikud muudatused ning et põhjalik kriminaalõigusreform seisis veel ees. 1995. aasta kevadeks oli professor Ilmar Rebane jõudnud koostada eelnõu kaheksanda variandi, mille esitas ametliku lepingujärgse tööna Justiitsministeeriumile. Oma põhijoontes jäi eelnõu senise nõukogude kriminaalõiguse raamidesse sisaldamata põhimõtteliselt uusi ning tänapäeva Euroopa riikide kriminaalõiguses omaksvõetud lahendusi. 5. ja 6. aprillil 1995 arutati Tartus professor Ilmar Rebase eelnõu ning jõuti järeldusele, et esitatud kujul ei ole eelnõu küps edastamiseks valitsusse ja parlamenti. Samas arvati, et eelnõu võib võtta edasise töö aluseks, millega jätkab vastav töögrupp. On ilmne, et tegemist oli kompromissiga, mis pidi aitama kriminaalõigusreformi ummikust välja viia. Ühelt poolt oli selge, et paljud

²⁰ Karistusseadustik - 6. juuni 2001. - RT I 2001, 61, 364, jõustunud 1. 09. 2002.

²¹ Karistusseadustiku eelnõu algtekst koos seletuskirjaga, vastuvõetud Riigikogus 06. juunil 2001. aastal kolmandal lugemisel

põhimõttelised küsimused olid eelnõus lahendamata või lahendatud nõukogude kriminaalõiguse mustri järgi, teiselt poolt ei oleks olnud mõistlik ja professor Ilmar Rebase suhtes puhtinimlikult õiglane senitehtud töö täielikult kõrvale heita ning nullpunktist alustada. Ilmar Rebase suri 13. juunil 1995. aastal. Sama aasta lõpul töötas Justiitsministeerium välja karistusõiguse reformi kontseptsiooni, milles nähti ette uue karistusõiguse reformi põhilised lähtekohad. Asuti seisukohale, et kuivõrd Eestis käesoleval ajal kehtiv kriminaalõigus kujutab endast sisuliselt senist nõukogude kriminaalõigust ning põhimõtteliselt ei sisalda oluliselt uut ka professor Ilmar Rebase eelnõu, tuleb võtta suund uue, euroopaliku kriminaalõiguse loomisele. Otsustati läbi viia kehtiva kriminaalõiguse ja halduskaristusõiguse terviklik ja radikaalne reform, mille tulemusel valmis ka kõnealune eelnõu. Karistusseadustiku eelnõu moodustab ühe kõige olulisema eelnõu karistusõiguse reformi paketti kuuluvatest eelnõudest (kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu, väärteomenetluse seadustiku eelnõu). Mitmed väga olulised karistusõiguse reformi kontseptsioonis ette nähtud seaduseelnõud olid juba ka vastu võetud (karistusregistri seadus, kriminaalhooldusseadus, kuriteoohvritele riikliku hüvituse maksmise seadus) või esitatud parlamendi menetlusse (vangistusseaduse eelnõu).

Kriminaalkoodeksi altkäemaksu koosseiseseisulise teona oli kirjeldatud: *alkkäemaksu andja (või vahendaja kaudu) huvides mingi teo toimepanemise või toime panemata jätmise eest, mida ametiisik pidi tegema või võis teha oma ametiseisundit kasutades*. Seega altkäemaksu koosseis (KrK § 164) ei tee vahet, kas varalise kasu või muu soodustuse saamise vastutasuna pani ametiisik toime oma ametiseisundist tuleneva seadusliku või ebaseadusliku teo. Karistusseadustiku eelnõus asuti seisukohale, et olemuselt on tegemist kahe erineva ja erineva raskusega koosseisuga. Pistise võtmine tähendab, et ametiisik võtab vastu vara või muu soodustuse vastutasuna selle eest, et ta pani või paneb edaspidi toime mingi ametiseisundist tuleneva seadusliku teo või seaduslikult jättis või jätab edaspidi mingi teo toimepanemata.

Altkäemaksu koosseis eeldab, et ametiisik võttis vastu vara või varalise kasu vastutasuna selle eest, et ta altkäemaksu andja huvides ja oma ametiseisundit ära kasutades pani või paneb edaspidi toime teadvalt ebaseadusliku teo või jättis või jätab edaspidi teadvalt ebaseaduslikult mingi ametiseisundist tuleneva teo toimepanemata. Kui toimepandud ebaseaduslik tegu moodustab seejuures mingi muu karistusseadustiku eriosas ettenähtud süüteo koosseisu, tuleb teod kvalifitseerida kogumis.

Nii pistise kui altkäemaksu võtmise koosseisu puhul ei ole oluline, kas tegu pandi toime pistise või altkäemaksu andja huvides või said sellest kasu hoopis tema sugulased või hõimlased. Seega on püütud ühendada kehtiva koodeksi altkäemaksu paragrahviga korruptiivse teo elemendid. Sisuliselt on altkäemaks korruptsiooni üks erijuhte.

Nii pistise kui altkäemaksu puhul on võimalikud mõlemad variandid - enne antakse raha vms ja sellele järgneb tegu, või kõigepealt tegu ning raha vms antakse üle hiljem. Igatahes peab olema kokkulepe toimepandava teo osas, tasu maksmise kokkulepe võib teatud juhul ka puududa (lepitakse kokku teo osas, ametiisik tegutseb eeldatava tasu lootuses ja tänutäheks ta pärast teo toimepanemist tasu ka saab). Vara või muu varaline kasu võidakse üle anda kas isiklikult või vahendaja kaudu. Tegu on lõpule viidud nii pistise kui altkäemaksu võtmise puhul siis, kui vara vm varaline kasu saadakse oma valdusse või käsutusse, kas vastutasuks lubatud tegu jõuti toime panna või veel mitte, ei oma siinkohal tähtsust.

Pistise ja altkäemaksu võtmisega on olemuslikult seotud ka pistise või altkäemaksu andmine ja vahendamine. Pistise või altkäemaksu võtmine on andmise ja vahendamise suhtes põhidelikt. Seetõttu on käesolev eelnõu seisukohal, et viimatinimetatud koosseisud peaks sätestama samuti käesolevas peatükis. Analoogselt eelnõule on küsimus lahendatud ka mitmetes teiste Euroopa riikides - Saksamaal, Soomes ja mujal. Nimetatud koosseisud ei eelda erilise isikutunnusena ametiisikut.

Altkäemaksu andmise ja vahendamise mõiste on konstrueeritav altkäemaksu võtmise mõiste põhjal. Nii pistise kui altkäemaksu võtmine eeldab ametiisikut, samal ajal kui pistise või altkäemaksu andjaks saab olla nii ametiisik kui ka iga teine subjekt, kes vastab karistusseadustiku üldosas sätestatud tingimustele.

Eeltoodud põhjenduste alusel võeti 06. juunil 2001. aastal Riigikogus vastu Karistusseadustik, mille redaktsiooni § 304 kirjeldas altkäemaksu võtmist järgnevalt: *Ametiisiku poolt vara või muu soodustuse vastuvõtmise eest vastutasuna sellele, et ametiisik altkäemaksuandja või teise isiku huvides ja oma ametiseisundit kasutades on pannud või on alust arvata, et ta edaspidi paneb toime seadusega mittelubatud teo või ebaseaduslikult on jätnud või on alust arvata, et ta jätab edaspidi teo toime panemata.* Altkäemaksu andmine on seostatud selle võtmisega, mistõttu § 308 on väga lakooniline: *Altkäemaksu andmise eest - karistatakse ...*

Paraku siiski 01. septembril 2002. aastal lõplikult jõustunud sõnastus on algversioonist natuke erinev. Eelkõige on sissetoodud altkäemaksu, ka pistise kriminaliseerimise juures lubamine või lubamisega²² nõustumine. Tuleb tõdeda, et eelmainitud seaduseelnõu algtekst²³ ei sätesta altkäemaksu lubamist, kui seaduserikkumist, vaid see on viidud eelnõu lõppredaktsiooni²⁴. Kuna seaduseelnõu seletuskiri asub vaid selle algteksti lõpus, siis võib jääda seadusandja sellekohane tahe ja mõte arusaamatuks. Siiski võib eeldada, et lubamise kriminalisatsioon on tulenev eelkõige Euroopa Nõukogu Korruptsiooni Kriminaalõigusliku Reguleerimise Konventsioonist ning Eesti Vabariigil, kui konventsiooniga liitunud riigil on kohustus seda järgida. Sellele viitab küll 26. septembri 2000. aasta Riigikogu õiguskomisjoni protokoll²⁵, milles johtuvalt on lubamise mõistet kaudselt arutatud. Kokkuvõtvalt võib nentida, et lubamine lisandus seaduse teksti ja mõttesse ajavahemikul 06. juunist 2001. aasta kuni 12. juuni 2002. aasta ning jõustus koos seadusega 01. septembril 2002. aastal. Lisamise aluseks on Karistusseadustiku muutmise „tabel”, mis oli õiguskomisjonis sellekohase töö aluseks, kuid paraku puuduvad just lubamise kohta täpsemad hilisemad seletused. Samuti tuleb tõdeda, et ka sellekohase muudatuse vastuvõtmisel Riigikogu saalis ei ole teema käsitlust leidnud.

2.5. Altkäemaksu sõnastus Karistusseadustikus

Eelmises punktis sai pikemalt kirjeldatud redaktsiooni sünnist, mis tänasel päeval kajastub kehtivas Karistusseadustikus. Lõplik ja jõustunud sõnastus on siis järgnev: Altkäemaksu võtmine § 294 Ametiisiku poolt talle vara või muu soodustuse lubamisega nõustumise või vara või muu soodustuse vastuvõtmise eest vastutasuna selle eest, et ametiisik on oma ametiseisundit kasutades toime pannud või on alust arvata, et ta edaspidi paneb toime seadusega mittelubatud teo, või on ebaseaduslikult jätnud teo toime panemata või on alust arvata, et ta jätab selle toime panemata edaspidi, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega. Ja Altkäemaksu andmine: § 298 Altkäemaksu lubamise või andmise eest - karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

²² Karistusseadustiku rakendamise seadus - 12. juuni 2002. a. - RTI, 04.07.2002, 56, 350, jõustunud 1. 09. 2002.

²³ Eelnõu algtekst koos seletuskirjaga - <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=011000013&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>

²⁴ Eelnõu lõplik tekst - <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=011000014&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>

²⁵ Riigikogu õiguskomisjoni 26. septembri 2000. aasta protokoll - <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=003673471&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>

Seega on esmasele koosseisule lisandunud lubamine, kuid ülejäänud koosseisu osad on jäänud samaks. Muus osas võib vaid tõdeda, et seletuskirjast tulenevalt pidi pistise ja altkäemaksu teo raskusastme vahe olema oluline, kuid jõustunud seaduse karistuse suuruse järgi seda järeltada ei saa. Loomulikult on erinevalt Kriminaalkoodeksile altkäemaksu andmine karistatav ka juriidilise isiku poolt teo toimepanemisel, mis tuleneb § 298 lg 3-st ja lg 4-st. Juriidilise isiku vastutusest selles valdkonnas on eelkõige seotud otstarbekuse küsimusega, st välja selgitada juhtorgani isik või tema osalus teos²⁶.

Kokkuvõtvalt võib nentida, et altkäemaksu koosseis sai uues Karistusseadustikus just täpselt sellise sõnastuse, mis vastas keeleliselt ja sisuliselt eelnõu seletuskirjale, so siis rahva esindajate (Riigikogu) tahtele. Välja arvatud koosseisu üks element – lubamine, mida aga tuleb seostada meie ühise tahtega ühineda Euroopa Liiduga. Lisaks vahe tekkimisele, so ametniku poolt seadusliku või seadusega mittelubatud teo toimepanemisele ametiseisundit kasutades (pistis *versus* altkäemaks), tõi muudatus kaasa ka ühe olulise esmapilgul mittenähtava uuenduse. Nimelt oli senikehtinud Kriminaalkoodeksis altkäemaksu käsitus roomaõiguslik, Karistusseadustik aga läheneb sellele germaaniõiguslikult²⁷.

Altkäemaksuga kahjustatav õigushüve on põhimõtteliselt kokkulangev ametialase kuriteo kui sellisega kahjustatava hüvega, s.o riigivõimu funktsioneerimine, täpsemalt riigivõimu normaalne, nõuetekohane funktsioneerimine. Altkäemaksu spetsiifikast tulenevalt on aga õigushüve määratlemisel vaja arvestada veel ühte aspekti – ametnikku kui riigivõimu teostajat. Olenevalt sellest, millist külge enam rõhutatakse, riigivõimu kui sellist või ametnikku kui riigivõimu teostajat, käsitatakse altkäemaksu teobaõigust ning sellega kahjustatavat hüve tavaliselt kahesuguselt – roomaõiguslikult ja germaaniõiguslikult²⁸.

Roomaõiguslik vaatevinkel lähtub ametnikule kehtestatud keelust teenistuse raamides mistahes kingitusi või meelehead vastu võtta. Eeltoodu järgi on altkäemaksu ebaõigus ametniku poolt kingituste saamises, seega riigiteenistuse aluste kui õigushüve rikkumises.

²⁶ Jaan Sootak, Elina Elkind, Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas - [Juridica, 2005, nr 10, lk 671-681](#)

²⁷ Jaan Sootak, Altkäemaks: kas uus tõlgendus seadusele?, *Juridica*, 1998, nr 8, lk 397-403

²⁸ R. Maurach, Fr-Chr. Schröder, M. Maiwald. *Strafrecht. Besonderer Teil. Tb 2.* Heidelberg, 1991, S 263.

Hilisem käsitus rõhutab siinjuures veel seda, et ametnikkond, ka konkreetne ametnik, on oma pädevuse piires riigivõimu õige, riigi huvidele vastava tegevuse garant. Riik ei saa ametnikku usaldada ja olla kindel oma võimu teostamises, kui ametnik võtab vastu kingitusi eraisikutelt. Määrav on asjaolu, et ametnik võttis altkäemaksu/pistist ja käitus juba seetõttu iseenesest riigiteenistuse aluseid ja ametniku ausust või puhtust rikkudes. Selline lähenemine on kitsamalt õiguslik, formaalne ning ei rõhuta, et ametnik oleks midagi kingituseandja huvides toime pannud või pidanud toime panema. Seega ei ole antud juhul üldse oluline kausaalne seos pistise/alkäemaksu andmise ja toimepandud teo vahel.

Roomaõiguslik kontseptsioon asetab rõhu altkäemaksule kui ametialasele kuriteole ning lubab nimetada ametialast kuritegu põhideliktiks. Siin on oluline silmas pidada, et ka Eesti NSV KrK (ja kogu nõukogude kriminaalõiguse, samuti kehtinud KrK §-de 164 ja 165 käsitus) on selles mõttes roomaõiguslik. Kuid kehtiv õigus ei ole roomaõiguslik õigushüve ja teoebaõiguse seisukohalt.

Seevastu germaani õigustraditsioonil põhinev kontseptsioon näeb altkäemaksu ebaõigust ametniku äraostetavuses, täpsemalt äraostmises. Siin väga oluline ka eraisiku tegevus, kes ostab ametniku kaudu ära riigi tahte – allutab selle endale või mõjutab seda enda kasuks. Ametnik kahjustab oma äraostetavusega riiki: olles lubanud toime panna või juba pannud toime mingi teo, millega kahjustab riigivõimu funktsioneerimist. Seega on siin vajalik kausaalne seos altkäemaksu/pistise andmise (või selles kokkuleppimine) ja ametiisiku teo vahel. Just seda kokkuleppe vajadust on rõhutatud ka Karistusseadustiku eelnõu seletuskirjas.

Germaaniõiguslik käsitus ei rõhuta eriti altkäemaksu võtmist kui ametialast kuritegu, sest ametiisik on üksnes vahend eraisiku käes riigivõimu kahjustamisel. Selles mõttes on kehtiv õigus germaaniõiguslik.

Analoogsele seisukohale on asunud ka Riigikohus²⁹, mida tuleb pidada revolutsiooniliseks otsuseks just seetõttu, et lahend baseerub tol ajal kehtinud Kriminaalkodeksile.

Tuleb tõdeda, et sisu, sõnastuse ja suhtumise muutus tõi kaasa endas ametniku ja eraisiku võrdsustamise Karistusseadustiku ees, mida Kriminaalkodeksist nii üheselt tõlgendada ei

²⁹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 17. juunil 1997.a. nr. 3-1-1-70-79 M.M. kriminaalasjas KrK § 15 lg 2 - § 165 lg 1 järgi. - RTIII, 01. august 1997, 23, 244

saanud. Kusjuures lubadustega on Riigikohus jõudnud seisukohale³⁰, et need ei pruugi ega pea olema reaalselt täidetavad. Seega ametnikule turismireisi Kuule pakkudes ja selle eest tema ametiseisusest tulenevas teo kokkuleppele jõudes on koosseis täidetud sõltumata sellest, et pakkuja reisi finantseerida ei suuda.

Kuigi kõikvõimalikul statistikal ja ühiskonnauuringutel on tihtipeale erinevad järeldused, mis ei pruugi reaalsust õigesti kajastada, on autoril hea meel siiski lugeda Jaan Tõnissoni Instituudi uuringutest, kus teostati Saar Polli kaasabil küsitlus korruptsiooni levikust Eestis nelja aastase vahega.

Kõige suurem muudatus oli toimunud korruptsiooniga kokkupuutunute seas. Nende arv on päris selgesti langenud. Kui 1998 aasta detsembris puudus isiklik kogemus korruptiivse käitumisega 69,4% küsitletutest, siis 2002 aasta detsembris väitis seda juba 83,5% küsitletutest. Kõige suurem langus toimus just nende inimeste kategoorias, kelle kokkupuude korruptsiooniga on olnud juhuslik, vastavalt 17,7% 1998 aastal ning 6,1% 2002 aastal. Korruptsiooniga mõned korrad kokkupuutunute protsent vähenes samuti 4,4% 1998 aastal 2,8 protsendini 2002 aastal ja samaks jäi vaid korruptsiooniga tihedalt kokkupuutunud inimeste protsent.

Sellisele positiivsele tendentsile võib aluseks olla ka Karistusseadustiku menetluse suur tähelepanu meedias, mistõttu ei tohi alahinnata siin ka neljanda võimu osa.

3. ALTKÄEMAKSU KOOSSEISU TÕLGENDAMISE VÕIMALUSED

Õigusteoreetiliselt peetakse primaarsemaks lähenemiseks õigusnormi grammatilist tõlgendamist. Seetõttu vaatleb autor seda esmalt, tehes seejuures järeldusi, kas on üldse või kui on, siis milliste teiste kaanonite käsitlemist.

3.1.1. Keeleline tõlgendamine

³⁰ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 26. mail 2005.a. nr. 3-1-1-37-05 Dmitri Demutski süüdistuses KarS § 25 lg 1 - § 274 lg 1, § 275 ja § 298 lg 1 järgi. - RTIII, 30.juuni 2005, 21, 212

Ökonoomia põhimõttest lähtuvalt ei saa väita, et altkäemaksu koosseisu redaktsioonis oleks mingi osa sellest tarbetu või tähtsetu. Tõsi, just §-i 294 on seadusandja soovinud kõik altkäemaksus ära mahutada ning seetõttu on sõnastus pigem kantseliidne kui talupojalik. Sõltumata eeltoodust on siiski seal kõik vajalik ning mitte midagi ebavajalikku. Arvestatud on ka järjekindluse põhimõttega, st ei esine erinevates seostes erinevaid tähendusi ja selleks puudub ka vastav põhjus. Autor on seisukohal, et ka üld- ja erialakeelel ei ole tekkinud vastuolu, sest kõik terminid on mõlemal pool aktiivses kasutuses. Seega keeleliselt tuleb tõlgendada, sh lihtsustada altkäemaksu võtmise paragrahvi nii:

- Ametnik, so ametiisik, kes mingi ebaseadusliku teo eest saab kokkulepitud tasu;
- Vara on tasu, mida ametnik saab ebaseadusliku teo eest (või jätab teostamata toimingu, mida ta muidu seaduse järgi peab tegema);
- Ametniku tegu peab olema seadusega mitte lubatud;
- Tegu peab ametnik tegema ametiseisundit kasutades;

Ülejäänud teksti osa käsitleb nn peegelpilte või vastupidiseid olukordasid, sh tasu saamine või soodustuse lubamisega nõustumine, on teo toime pannud või paneb selle toime eeldatavasti edaspidi, paneb toime ebaseadusliku teo või jätab ebaseaduslikult teo toimepanemata või tuleb eeldada, et jätab tulevikus selle toime panemata. Etteruttavalt tuleb veelkordselt tõdeda, et pea kõikides teistes Euroopa riikides on asi lahendatud lihtsamalt, so peaaegu lihtlausestena kuid maht paragrahvide mõistes on suurem. Seega tuleneb ka keelelisest tõlgendusest uurimistöö põhiprobleemi vastusena järeldus, et ametniku tegu peab olema ja saab kogu altkäemaksu koosseis saab koosseispärane olla vaid ebaseadusliku teo tõttu. Järelikult on primaarne koosseisu tuvastamisel selgitada kokkuleppe teo kohta ning tuvastada teo mittevastavus seadusele, milline selgitus sisaldas ka eelnõu seletuskirja.

3.2. Argumentum et faktori, samuti analoogia

Kuriteo kvalifitseerimisel karistusseadustiku eriosa ühe või teise paragrahvi järgi tuleb eelkõige lähtuda õigushüvest, mida kuriteoga rünnatakse. KarS §-d 294 ja 298 sätestavad vastutuse ametialaste süütegude eest, alajaotusena aususe kohustuse rikkumise. Tegemist on riigi vastu suunatud kuritegudega selle laiemas tähenduses, riigivõimu tegevuse kahjustamisega. Ametialaste kuritegude spetsiifika seisneb selles, et kahjustatakse/püütakse kahjustada riigivõimu tegevust seestpoolt, riigivõimu esindajate

endi tegevusega. Altkäemaksu andmise, vahendamise või võtmise korral ei ole aga kahjustatav õigushüve mitte ainult riigivõimu funktsioneerimine üldse, vaid eelkõige riigivõimu õiguspärasus, ausus, usaldusväärsus ja äraostmatus. Nii altkäemaksu andev kui ka võttev isik moonutavad riigi tahet, allutavad selle tasu eest enda huvidele.³¹

3.3. Altkäemaksu võtmine kui põhidelikt

Altkäemaksu võtmise ja andmise koosseisud on kriminaalseadustikus paigutatud ametialaste süütegude peatükki aususe kohustuse rikkumise jakku. See on roomaõiguslik käsitlus. Sellise paigutuse alus on tõsiasi, et üks nimetatud kahest deliktist, altkäemaksu võtmine, on ametialane kuritegu (pandud toime ametiisiku poolt). Seega on põhidelikt altkäemaksu võtmine. Nagu öeldud, avaldub selles roomaõiguslik käsitlus. Võimalik oleks aga ka teistsugune süsteem – lähtuda germaaniõiguslikust seisukohast ning paigutada altkäemaks riigivastaste süütegude peatükki.

Seega on KrK §-s 294 sätestatud süüteo koosseis põhidelikt, mis määrab ära ka teiste komplekti kuuluvate koosseisude (alkkäemaksu andmine ja vahendus, §-d 298 ja 296) tõlgendamise piirid. Niisiis tuleb §-s 298 tähendatud altkäemaksu andmise koosseisu kõigi tunnuste sisustamisel pöörduda § 294 poole.

Järelikult tuleb arvata, et ka altkäemaks antakse ametiisikule altkäemaksuandja huvides mingisuguse teo toimepanemise või toimepanemata jätmise eest, mistõttu ka altkäemaksu andmisel tuleb pidada silmas mingit enam või vähem konkreetset tegu³². Ei ole kahtlust selles, et § 298 koosseisu tõlgendamisel tuleb arvestada kõiki § 294 tunnuseid, sest vastasel juhul asetuks küsimärgi alla ka näiteks see, kas § 298 peab silmas altkäemaksu saajana ametiisikut või mitte, jms.

Ülaltoodud seisukoha poolt räägib ka asjaolu, et vastasel juhul oleks kahjustatud põhimõttest *nullum crimen nulla poena sine lege* tulenev määratletustingimus – kuriteo koosseisu tunnused peavad olema kirjutatud seaduses (*lex scripta*) täpselt

³¹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 17. juunil 1997.a. nr. 3-1-1-70-79 M.M. kriminaalasjas KrK § 15 lg 2 - § 165 lg 1 järgi. - RTIII, 01. august 1997, 23, 24

³² Sama seisukoht on ka ENSV KrK kommentaarides - § 165 komm 1a

määratletud (*lex stricta*). Asjaolu, et §-s 298 see nii ei ole, ei anna veel alust eeldada § 298 tunnuste määratlematust, s.t anda kohtule õigus kehtestada koosseisutunnuseid.

Nüüd võib muidugi väita, et sisustades § 298 koosseisu § 294 tunnustega, kohaldame karistusseadustikku analoogia alusel, mis on põhimõttega *nullum crimen sine lege* vastuolus. Tegelikult on nimetatud põhimõttest tulenevalt keelatud üksnes süüdistatavale kahjulik analoogia, st tema seisundi raskendamine analoogia abil (teo karistatavust põhistava või karistust raskendava seaduse kohaldamine). Seevastu süüdistatavale soodsatel juhtudel on analoogia kohaldamine lubatud, mis on ka kooskõlas põhimõttega in *dubio pro reo* (kahtluse korral süüdistatava kasuks)³³.

Antud probleemi seisukohalt on seega kaks võimalikku lahendust.

1. Lähtuda teesist, et iga KarS eriosas sisalduv paragrahv moodustab iseseisva süüteo liigi³⁴. Seega on § 298 koosseis tõlgendamiseks vaba ning ei ole mingit alust arvata, et § 298 koosseis tuleks sisustada § 294 tunnustega. Järelikult võib arvata, et altkäemaksuandja ei pea altkäemaksu andes silmas pidama ametiisiku ametiseisundist tulenevat konkreetset tegu (mis on nõutav § 294 koosseisus).

2. Eeldada, et altkäemaksu koosseisud KarS-s (§-d 294 ja 298, sh § 296) moodustavad ühe terviku, kusjuures §-s 294 toodud altkäemaksu võtmine on kõige kolme teo karistatavust kehtestav põhidelik. Paragrahvis 298 määratletud altkäemaksu andmise koosseis tuleb seega sisustada § 294 tunnuste alusel (on selle peegelpilt), mis on kooskõlas *nullum crimen sine lege stricta* põhimõttega ja tähendab süüdistatavale kasuliku analoogia kohaldamist. Järelikult on meil lahendamist vajava kaasuse puhul vaja siiski otsustada, kui konkreetset tuleb tuvastada tegu, mille toimepanemist altkäemaksuandja eeldas.

Ilmselt on enampõhjendatud ja üldlevinud teine seisukoht. Seega moodustavad altkäemaksu kolm koosseisu ühe terviku ning probleem taandub suures osas sellele, kui konkreetset peab olema ametiisiku tegu määratletav.

³³ Seisukoht tuleneb ka Saksa õigusest. Näit: M. Luts. Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? – *Juridica* 1996, nr 7, lk 351–352.

³⁴ I. Rebane. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Õpetus kuriteost. II osa. 1 vihik. Tartu, 1978, lk 8–9

3.4. Tegu, mille ametiisik pani toime või mille ta peaks tulevikus toime panema, sh toime panemata jätma

Altkäemaks peab olema võetud eesmärgiga panna andja huvides toime mingi tegu (tegevus või tegevusetus). Ei ole oluline, kas altkäemaksu andja huvid on tema erahuvid või esindab ta mingit asutust või organisatsiooni. Kuna seadusega mittelubatud tegu tuleb kvalifitseerida süüteona, vastutab ametiisik selle eest eraldi (nt ametialase võltsimise eest § 299 järgi reaalkogumis). Vaieldav on altkäemaksu võtmise või andmise koosseisu olemasolu aga siis, kui ametiisikule ei anta midagi üle konkreetse teo saavutamiseks, vaid igaks juhuks, n-ö sissesöötmiseks („ta on tähtis tegelane, teda läheb meil veel tarvis“). Näib, et seaduse tekstist tuleneb eitav vastus sellele küsimusele. Paragrahv 294 räägib selgelt teost, mida ametiisik pidi oma ametiseisundit kasutades toime panema või toime panemata jätma. Seega seob seadus altkäemaksu mõiste konkreetse teoga, mis arusaadavalt ei pea tingimata olema ühekordne käitumisakt, vaid võib seisneda näiteks soodsama seisundi loomises altkäemaksuandjale, tema pidevas soosimises vms.

4. VÖRDLUSED TEISTEST ÕIGUSRUUMIDEST

4.1. Tegu peab olema konkreetsetelt määratletud

Konkreetse teo nõudest lähtus nõukogude kriminaalõigus, samuti on seda siiani teinud ka Eesti teooria ja kohtupraktika.

Vene nõukogude kriminaalõigus (VNFSV KrK § 173), nagu ka teiste liiduvabariikide kriminaalkodeksid, pidas teo all silmas konkreetset tegu, mille ametiisik paneb toime altkäemaksu andja huvides. Olgu siinjuures märgitud, et ENSV ja EV KrK § 164 ei räägi mitte tegevusest (nagu VNFSV KrK § 173), vaid teo toimepanemisest või toime panemata jätmisest (ENSV KrK § 164 esialgne redaktsioon „teo toimepanemisest või tegemata jätmisest“), pidades seega silmas veelgi konkreetsemat tegu, kui see VNFSV KrK § 173 sõnastusest võiks tuleneda.

Tegu, mida altkäemaksu saaja toime paneb, peab olema seotud tema ametialase tegevusega. Rõhuasetus on altkäemaksu kui süüteo juures just sellel: karistatav ei ole mitte lihtsalt ebaseadusliku tulu saamine, vaid tasu eest mingi teo toimepanemine.

Ei ole võimalik anda ja võtta altkäemaksu tulevikus määratlemata teo toimepanemise või toimepanemata jätmise eest. Meelevaldne on süüdistada raha andmises mingite oletuslike, tulevikus võib-olla tehtavate otsuste või lahendite eest.

4.2. Konkreetne tegu ei ole vajalik

Vene Föderatsioon (1996. aasta KrK §-d 290 ja 291)³⁵

Konkreetses teo nõude osas on Vene Föderatsioon teinud oma seaduses olulise muudatuse. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi 30. märtsi 1990. aasta määrus andis senise tõlgendusega võrreldes märksa laiemat teo mõistet, märkides punktis 5, et altkäemaksuna tuleb käsitada ka ametiisiku poolt raha või muude väärtuste saamist alluvatel või kontrollitavatel soosingu (*pokrovitelstvo*) või mahitamise (*popustitelstvo*) eest³⁶.

Selle seisukoha võttis üle ka Vene 1996. aasta kriminaalkodeksi § 290 lõige 1, kus altkäemaksu võtmiseks loetakse ametiisiku poolt raha jms võtmist tegevuse või tegevusetuse eest, samuti „üldise teenistusalase (*po sluzhbe*) soosimise või mahitamise eest“³⁷.

Näeme, et Vene kriminaalõiguses on selge tendents määratleda altkäemaksuandja huvides toimepandava teo mõistet üha üldisemalt. VNFSV KrK § 173 rääkis üksnes „tegevusest, mida ametiisiku pidi tegema või võis teha“, Ülemkohtu pleenumi määrus ja Vene Föderatsiooni KrK räägib aga lisaks sellele ka üldisest soosingust või mahitamisest.

³⁵ Vene Föderatsiooni kriminaalkodeks, jõustunud 01. jaanuaril 1997.a., vastuvõetud Riigikogus 24. mail 1996, kinnitatud Föderatsiooniinõukogus 5. juunil 1996.a., Vene Föderatsiooni president 13. juunil 1996.a.

³⁶ N. Kuznetsova (Red). Novoje ugovnoje pravo Rossii. Osobennaja tshast. Moskva, 1996, lk 321

³⁷ V. Radtshenko (Red). Kommentarii k ugovnomu kodeksu Rossiiskoi Federatsii. Moskva, 1996, § 290 komm

Viimase osas on aga oluline see, et selline üldine soosimine peab olema teenistuslane, s.t ilmselt avalduma teenistuslikes suhetes või koguni alluvusvahekorras³⁸.

KarS § 294 dispositsioon seob vara, varalise õiguse või muu varalise kasu saamise altkäemaksuna *mingi teoga*, mida ametiisik pidi oma ametiseisundit kasutades toime panema või toime panemata jätma

Naabrite sellisest arengust võib aga teha kaks teineteist välistavat järeldust. Esiteks võib väita, et teo mõistet on võimalik laialt tõlgendada, ning Vene Föderatsiooni Ülemkohtu pleenum on seda ka teinud, kusjuures 1996. aasta KrK on üksnes vormistanud senise tõlgenduse. Teine väide aga ütleb, et teo lai mõiste väljus seaduse tõlgendamise raamidest ning kehtiva KrK § 290 tekst just nimelt kinnitab seda, et peetakse silmas kahesugust tegu:

- a) tegevus või tegevusetus;
- b) soosimine või mahitamine.

Kahe viimase teo lisamine seaduse teksti oli vajalik seetõttu, et seaduse senine tekst sellist tõlgendust ei võimaldanud.

4.3. Saksa kriminaalõigus

4.3.1. Koosseisud ja nende paigutus

Saksa kriminaalkodeksis (*StGB*) on ette nähtud vastutus altkäemaksu eest neljas üksteisega korrespondeerivas koosseisus, §-des 331–334. Neist esimesed kaks kehtestavad vastutuse altkäemaksu võtmise ja viimased kaks altkäemaksu andmise eest.

StGB § 331 (tasu/pistise võtmine, *Vorteilsannahme*) kehtestab 1. lõikes vastutuse ametiisikule, kes „nõuab, nõustub võtma või võtab tasu vastuteenena selle eest, et ta

³⁸ Ibid. § 290 komm 3 p. v ja g

sooritas või tulevikus sooritab teenistusalase teo“ (*Diensthandlung*). Sama sätte 2. lõikes nähakse ette sama koosseis kohtuniku või vahekohtuniku suhtes, kes sooritas või tulevikus sooritab „õigusemõistmise alase teo“ (*richterliche Handlung*). Nimetatud koosseis peab silmas ametiisiku õiguspärast tegu.

Koodeksi § 332 (alkäemaksu võtmine, *Bestechlichkeit*) langeb tunnuste poolest eelmisega kokku, näeb aga ette vastutuse samasuguse teenistus- või õigusemõistmise alase teo eest, „millega ta rikkus või rikuks oma teenistuskohustusi/kohtunikukohustusi“.

Paragrahv 333 (tasu/pistise andmine, *Vorteilsgewährung*) kui §-ga 331 korrespondeeriv sätte näeb ette vastutuse tasu pakkumise, lubamise või andmise eest ametnikule või kohtunikule vastuteenena selle eest, et see tulevikus sooritaks tema otsustada oleva teenistusalase teo.

Paragrahv 334 (alkäemaksu andmine, *Bestechung*) on §-ga 332 korrespondeeriv sätte ning näeb ette vastutuse alkäemaksu pakkumise, lubamise või andmise eest ametnikule või kohtunikule vastuteenena selle eest, et see rikkus või rikuks oma teenistuskohustusi (kohtunikukohustusi).

Lisaks nimetatud koosseisudele on eraldi §-s 335 öeldud, et ametialase teo all mõeldakse nii tegevust kui tegevusetust.

Koosseisude paigutuses näeme üldlevinud võtet, mille kohaselt kõigepealt tulevad ametiisiku vastutust käsitlevad, seega põhideliktid, ning teo karistatavust põhjendavad sätted; neile järgnevad korrespondeerivad sätted, mis käsitlevad mitteametiisiku vastutust. Selleks väiteks annab aluse alkäemaksu kui kuriteo käsitlemine ametialaste kuritegude peatükis, samuti koosseisude järjekord (esvalt ametiisikud, seejärel eraisikud).

Alkäemaksukoosseisud moodustavad *StGB*-s järgmise süsteemi.

	Teenistuskohustustega kooskõlas olev tegu	Teenistuskohustuste vastane tegu
Passiivne külg	§ 331	§ 332
Aktiivne külg	§ 333	§ 334

4.3.2. Teo üldmõiste

Ametiisiku teo all mõeldakse tegutsemist ametialastest kohustustest lähtudes. Vastuteenena oma teo eest peab ametiisik saama või lootma talle lubatud tasu. Eeldatav ametialane tegu ei pea sealjuures olema kindlaks määratud. Nõudes tulevikus toimepandava teo täpset kindlaksmääramist, jätaks seadus karistamata need altkäemaksu võtnud ametnikud, kes ei võta seda ühe ja konkreetse (võimalik, et mitte kuigi olulise) teo eest, vaid eelistavad võtta suures ulatuses altkäemaksu tulevikus toimepandavate ebamääraselt piiritletavate, kuid rohkete ja ulatuslike korruptiivsete tegude eest, ning osutuvad seega paušaalselt äraostetuks kogu oma tegevusvaldkonnas³⁹. Samas peab ametiisiku tegu olema mingilgi määral konkretiseeritav, vähemalt üldistes joontes määratletav, sest vastasel juhul ei saa rääkida seosest teene ja vastuteene vahel. Samuti nõuab teenistusalast tegu § 331 tekst *expressis verbis*.

Selles küsimuses, kas ja kui täpselt peab ametiisiku tegu olema määratletav, on Saksa kriminaalõiguslikus kirjanduses kaks seisukohta. Üks suund püüab teo konkreetsust siiski suuremas või vähemas ulatuses määratleda, teine lähtub aga enam kaitstavast õigushüvest ning ülalnimetatud ekvivalentsussuhtest.

Teise seisukoha järgi on määrav kahe poole vaheline üksmeel selles, et tasu on vastuteene mingi juba toimepandud või tulevikus toimepandava teo eest. Teo konkreetsuse küsimus ei ole siin enam esmatahtis. Oluline on üksnes tuvastada, millises valdkonnas ja millises suunas ametiisik peab pistiseandja kasuks tegutsema. See seisukoht toetub näitele, kus korduvad või koguni regulaarsed altkäemaksud ametiisikule selleks, et viimane igal vastaval juhul tegutseks altkäemaksuandja kasuks, ei oleks vaadeldavad koosseisupärase teona, sest ametiisiku tegu ei ole ette kindlaksmääratav ning tema tegevus sõltub konkreetse asja tehioludest⁴⁰. Seega ei pea tuvastama ametiisiku konkreetset tegu, piisab tema ametialaste toimingute teatud ringi määratlemisest⁴¹.

³⁹ Maurach/Schröder/Maiwald, S 267.

⁴⁰ Strafgesetzbuch. Kommentar von A. Schönke und H. Schröder. München, 1988, § 331, Rdn 31

⁴¹ J. Wessels. Strafrecht. Besonderer Teil – 1. Schwerpunkte. Heidelberg, 1991, S 239.

4.3.3. Ametiisiku tegu puudub

Ei saa näiteks rääkida ekvivalentsussuhtest, mistõttu ametiisiku tegu puudub, kui on võimalik tuvastada üksnes mõlemapoolseid ettekujutusi teatud valdkonnas või kui ametiisikult on eeldada ainult üldist vastutulelikkust või heatahtlikkust. Koosseis puudub ka siis, kui pistis antakse ainult selleks, et saavutada ametialase teoga kaasnevaid, mitte selle *sisusse*, vaid sinna *juurde* kuuluvaid tagajärgi (näiteks ei püüagi pistiseandja saavutada enda jaoks paremaid lahendusi, vaid loodab asjade normaalsele kulgemisele või lihtsalt viisakale ja asjalikule teenindamisele)⁴².

4.3.4. Ametiisiku tegu on olemas

Ametiisiku tegu peab olema üldjoontes tuvastatav või määratletav. Teo tuvastamiseks piisab, kui ametiisik loeb end seotuks vajadusega teatud tööülesannete osas või teatud töövaldkonnas mingis kindlas suunas tegutseda – kas panna toime üks või mitu tegu⁴³. Ei ole vaja kindlaks teha, millal, kus ja kuidas ametiisik vastava teo peab toime panema, samuti ei pea teo sisu ja laad olema täpselt määratletud.

Ei ole tegemist enam üldise vastutulelikkusega, kui ametiisiku pädevus ning pistiseandja tegevusala võimaldavad teha järeldusi pistiseandja poolt endale ostetud ametialase teenuse laadi kohta või annavad tunnistust asjakohastest suhetest või kokkupuutepunktidest. Kui on võimalik tuvastada, kus, millal või mis laadi asjades võib selline üldine heatahtlikkus või vastutulelikkus rakenduda, on koosseis täidetud. Teisisõnu, kui pistiseandja ei looda mitte lihtsalt üldist heatahtlikkust ja vastutulelikkust kui sellist, vaid tegutseb kindla kavatsusega teatud juhtudel seda suhtumist ära kasutada, on pistiseandmise koosseis olemas⁴⁴. Seda tuleb arvestada ka nn otsustustegude korral.

⁴² Strafgesetzbuch mit Erläuterungen von K. Lackner. München, 1993, § 331, Rdn 10.

⁴³ Schönke/Schröder, § 331, Rdn 31.

⁴⁴ H. Blei. Strafrecht II. Besonderer Teil. München, 1983, S 460.

Piisab, kui pistise andmisel on selle eesmärk pistise andmise asjaolude kaudu tuvastatav. Ei ole oluline, kas ametiisik kavatseb hakata tegu toime panema, on juba selle teoimepanemist alustanud, on selle juba toime pannud või ei kavatsegi seda tegelikult toime panna⁴⁵. Viimasel juhul tuleb küll arvestada, et kui ametiisik moonutab ekvivalentsussuhte sisu (väites, et kavatseb nõutava raha teisele ametiisikule edasi anda vms, tegelikult kavatseb selle aga omastada), on tegemist kelmusega⁴⁶. Oluline on seega võrdväärsussuhe, mis moodustab altkäemaksu ebaõiguse aluse.

4.3.5. Ühepoolne suhe

Ühepoolsete tegude korral (alkäemaksu andmine või selle nõudmine, millele teise poole tegu ei järgne) piisab koosseisu olemasoluks aktiivse poole ettekujutusest, et teine pool tunnetaks ülalnimetatud ekvivalentsussuhet⁴⁷. Konkreetne kokkulepe teo toimepanemiseks ega ka tasu vastuvõtmiseks ei ole vajalik. Piisab, kui altkäemaksu nõudev ametiisik väljendab soovi saada tasu (lasta end ära osta), samuti kui altkäemaksu pakkuv või pakkunud isik teda sellele kutsub. Altkäemaksu andja paneb niisiis juba toime altkäemaksu andmise, kui ta oma teoga kutsub esile ametniku äraostetavuse tõenäosuse, s.t loob tõenäosuse, et ametnik paneb vajalikul juhul tema kasuks toime selle või teise teo⁴⁸.

See kehtib ka nn otsustustegude suhtes, kus ametiisik võib teha pistiseandja suhtes täiesti ootuspärase ja seadusliku otsuse. Tegu altkäemaksu mõttes on olemas sel juhul, kui pistiseandja teab või eeldab, et otsuse langetamisel arvestab ametnik eranditult asjasse puutuvate kaalutluste kõrval ka pistiseandja huvisid. Ametnik peab sel juhul olema kinnitanud (näiteks pistist vastu võttes või muul viisil) või kasvõi vaikides mõista andnud, et ta seda teeb.

Altkäemaksu sisu on Saksa kriminaalõiguses ekvivalentsus- ehk võrdväärsussuhe (mitte alati aga eelnev kokkulepe) andja ja võtja vahel. See suhe tähendab sellist seost andja ja

⁴⁵ Strafgesetzbuch und Nebengesetze. Erl von E. Dreher und H. Tröndle. München, 1993, § 331, Rdn 17.

⁴⁶ Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Berlin, 1977, § 331, Rdn 35.

⁴⁷ Maurach/Schröder/Maiwald, S 267.

⁴⁸ J. Wessels, S. 239.

võtja vahel, kus andja saab või on saanud vastuteenusena üleantu eest ametiisikult mingi talle kasuliku teo; tähendab sidet teene ja vastuteene vahel. Altkäemaksuga on tegemist siis, kui ametiisik on tasu andjaga ühel meelel (ei pea aga olema seda üksmeelt ühiselt väljendanud), et tasu andmine on vastuteene tehtava või tehtud ametialase teo eest⁴⁹. Selline käsitus võimaldab altkäemaksu eest vastutusele võtta süüdlasi ka ühepoolsete suhete korral. Vastavalt §-le 331 on ametiisik tasu nõudnud, see on talle lubatud või talle üle antud.

4.4. Kokkuvõtvad järeldused

Tuleb tõdeda, et mõlemal näitel on oma rahvusliku kriminaalpoliitika omapärand. Eelkõige teo konkretiseerituse määramatus Venemaal, või siis vastupidine olukord, millal teo olemasolu määratakse vastavalt vajadusele. Samuti võimaldab suurriiklus, st eelkõige Venemaal sellist laiahõlmalist tõlgendamist, mis ilmselt omakorda on tulenev korra tagamise- ning lähiajaloo mentaliteedi kustutamise vajadusest. On hea meel tõdeda, et Eesti Vabariigis on seadusandja olnud konkreetsem ja sätestanud koosseisu ilma teo sellekohase laialivalgumiseta.

Siinkohal kokkuvõtlikult:

4.4.1. Altkäemaksu võtmine (§ 294)

Altkäemaksu võtmine on antud legaaldefiniitsioonina KarS § 294 lõikes 1. Võtmine tähendab aineliste hüvede enda valdusse saamist või kasutamist (raha või varalist õigust andva dokumendi, nt makstud arve, laevapileti saamine vms). Tegu ei sõltu selle edasisest kasutamisest (laevaga sõitmine). Ka ei olene kuriteo lõpuleviimine sellest, kas altkäemaksu võtja jõudis altkäemaksuandjale lubatud teo toime panna või mitte.

⁴⁹ V. Krey. Strafrecht. Besonderer Teil. Bd 1. Stuttgart, 1972, S 262.

Altkäemaksu esemena tuleb käsitleda konkreetseid ainelisi väärtusi, raha, varalisi õigusi, varalise iseloomuga teeneid jms. Nende rahaline väärtus või kogus ei ole oluline. Küll ei saa aga altkäemaksuna vaadelda pisiteenuste osutamist. Need ei kujuta endast mitte altkäemaksu, vaid pugemist. Mitteainelised väärtused (nt seksuaalsed teenused) ei moodusta altkäemaksu eset (iseasi, kui nimetatud teenused ja nende eest tasustamine seadustatakse).

Altkäemaksu eset tuleb vaadelda kuriteo toimepanemise vahendina (andja või vahendaja) või kuriteo läbi omandatud varana (alkäemaksu võtja) ning see peab kuuluma konfiskeerimisele.

4.4.2. Altkäemaksu vahendus (§ 296)

Altkäemaksu vahenduse mõistet kriminaalseadus ei ava. Teooria määratleb vahendajat kui isikut, kes altkäemaksu andja või võtja ülesandel tegutsedes annab vahetult üle altkäemaksu eseme. Sealjuures ei ole oluline, kas ta saab andjalt või võtjalt tasu.

Erinevalt altkäemaksu andjast ei kuulu üleantav altkäemaks talle endale; erinevalt altkäemaksu võtjast ei saa vahendaja eset endale. Teisisõnu, andja ei anna eset vahendajale kui omanikule ja võtja ei saa eset vahendajalt kui omanikult. On muidugi võimalik, et üks isik altkäemaksu andjate grupist annab selle üle; samuti, et üks altkäemaksu saajate grupist võtab selle vastu ja annab teistele nende osa edasi. Sellisel juhul vahendus puudub, on ainult andmine või võtmine. Küll võib ette tulla, et üks isik on faktiliselt nii andja kui vahendaja (annab üle nii enda eseme kui ka teistele kuuluvad esemed). Sel juhul on tegemist andmise ja vahendamise reaalkogumiga, kui andjad ei moodusta gruppi ühe altkäemaksu raames. Sama ahela võib konstrueerida ka võtja poolt vaadatuna.

On võimalik, et lisaks vahenduslikule tegevusele võtab isik veel osa muudest tegudest seoses altkäemaksuga (kihutab kedagi, organiseerib), siis vastutab ta vastava osavõtuvormi eest ning tema tegevust ei kvalifitseerita vahendusena. Altkäemaksu vahendus kujutab endast sisuliselt altkäemaksu andmisele ja võtmisele kaasaaitamise

erijuhtumit ning tuleb vastava erinormi järgi (§ 296) kvalifitseerida ainult siis, kui tõepoolest on tegemist vahendusega selle sõna kitsas mõttes.

4.4.3. Altkäemaksu andmine (§ 298)

Altkäemaksu andmise mõistet erinevalt altkäemaksu võtmise mõistest seadus ei ava. Küll on aga võimalik see mõiste tuletada altkäemaksu võtmise mõistest, seega §-s 294 toodud definitsiooni peegelpildina.

Ei ole oluline, millises vormis altkäemaks antakse – salaja (ilma pealtnägijateta, n-ö käest kätte), seaduslikult vormistatava tehinguna vms. Tehing ise ei pea olema fiktiivne. Näiteks võib altkäemaksuna vaadelda soodsat laenulepingut vms. Igal juhul peab andmise korral olema määratletav altkäemaksu ese (asi, varaline õigus vms).

Altkäemaksu andmine, nagu ka vahendus, ei ole ametialane kuritegu, kuid nad paiknevad ametialaste kuritegude peatükis seadusandliku otstarbekuse tõttu.

4.4.4. Eelnev kokkulepe

Eelneva kokkuleppe vajalikkus altkäemaksu andja ja võtja vahel sõltub sellest, kas lähtuda teo konkreetsuse nõudest või mitte.

Kui arvata, et altkäemaksu koosseis eeldab mingilgi määral konkreetset tegu, tuleb eeldada ka kokkulepet. Kui selline kokkulepe puudub, on välistatud ka altkäemaksu koosseis, sest ametiisiku tegevus ei ole põhjuslikus seoses altkäemaksu andja tegevusega. Kui teo konkreetsuse nõudest ei lähtuta, tuleb aluseks võtta ekvivalentsussuhe, millest oli eespool juttu.

1. OSALEJAD TEOS

Altkäemaksu, kui tegu, ei saa teostada ainuisikuliselt. Ei saa olla olukorda, kus andja annab või lubab iseendale mõnda hüve. Samuti on võimatu, et altkäemaksu võtja eksisteerib, kuid andjat ei ole või siis vastupidi, et andja on olemas, kuid pole kellele anda. Veelgi enam, koosseisu eripärane tunnus on see, et võtja – hüve saaja ning seadusevastase teo teostaja - peab olema ametnik, so isik, kes tegutseb oma ametiseisundit kasutades. Kui isikuvastaste süütegude puhul, näiteks kehavigastuse tekitamine või vargus, on süüteo objektiks kannatanud, siis altkäemaksu puhul on kõigi osalejate teod karistatavad ja kannatanuks on ühiskond. Seega on koosseisu kohaselt vajalik vähemalt kahe isiku osavõtt ja mõlema puhul õigusvastast käitumist.

1.1. Altkäemaksu koosseisu osalised

Kui tegu ei saa realiseerida ainuisikuliselt, siis koosseisu võib täita ka vaid üks isik. Eriosa § 294 lg 2 p 3 näeb ette, et altkäemaksu võtmise grupi poolt, mis toob enesega kaasa raskema karistuse. Vahenduse, andmise või selle lubamine on karistatav seadusandja poolt ainuisikulise tegevusena, mis ometi ei välista § 58 lg 10 kohaldamist, so raskendava asjaoluna grupi poolt teo toimepanemise arvestamist. Ometi kõrgenda see normi üldosas märgitud karistuse määra.

1.1.1. Altkäemaksu võtja, saaja – ametiisik

Altkäemaksu reguleerivate Karistusseadustiku paragrahvide 294, 296 ja 298⁵⁰ koosseisu eritunnuseks on vahetult ametiisik. See on isik, kes vara või muu soodustuse vastuvõtmise eest paneb oma ametiseisundit kasutades toime seadusega mittelubatud teo või ebaseaduslikult jätab seadusliku teo toime panemata. Ametiisik on Karistusseadustikus defineeritud⁵¹, seega on konkreetselt määratletud isikute ring just nimelt eriosa tähenduse mõttes.

⁵⁰ 294 – Altkäemaksu võtmine, 296 – Altkäemaksu vahendamine, 298 – Altkäemaksu andmine

⁵¹ § 288 – Ametiisiku mõiste: Ametiisik karistusseadustiku eriosa tähenduses on isik, kellel on ametiseisund riigi või kohaliku omavalitsuse asutuses või organis või avalik-õiguslikus või eraõiguslikus juriidilises isikus, kui temale on pandud haldamis-, järelevalve- või juhtimisülesanded või varalise väärtuste liikumist korraldavad või võimuesindaja ülesanded.

Ometi peab altkäemaksuga seondult tegema midagi, mis tuleb ametiseisundist. Seisundi kindlakstegemine reeglina eraõiguslikus ettevõttes raskusi ei oma, kuid ametiseisundit omavad Eesti õiguskorras veel mõistete kohaselt järgnevad isikud: ametiisik, ametnik ja avalik teenistuja. Eeltoodust tuleb tõdeda, et tegu on ilmse segadusega, sest näiteks on sättes majanduslike huvide deklareerimise kohta avaliku teenistuse seaduses⁵² (ATS) ja korruptsioonivastases seaduses (KVS)⁵³. ATS § 75 sätestab, et ametnik on kohustatud esitama majanduslike huvide deklaratsiooni KVS-s sätestatud korras ja tingimustel. KVS räägib seevastu ametiisiku majanduslike huvide deklareerimise kohustusest, kusjuures ametiisik KVS tähenduses on nii riigi- või kohaliku omavalitsuse ametnik kui ka tema ülesandeid täitev koosseisuväline teenistuja. Viimaste hulgast peavad deklaratsiooni esitama üksnes need, kellel on KVS § 3 lg-s 2 sätestatud ametiseisund⁵⁴. Haldusmenetluse seadus teeb asja veelgi segasemaks, sest seadus kasutab mõistet ametiisik, seletamata mõiste sisu. Eesti haldusõigustraditsioon teeb aga siiski põhimõttelist vahet mõistel ametnik ja ametiisik. ATS § 6 kohaselt on ametnik ametiasutuse koosseisus ettenähtud ametikohale nimetatud või valitud isik. Ametnik on üks avaliku teenistuja kategooria. Avalik teenistuja on ATS § 4 lg 1 alusel omakorda isik, kes teeb tööd riigi või kohaliku omavalitsuse ametiasutuses.

Eesti õiguses on kaks erinevat ametiisiku mõistet – Karistusseadustikus (ei ole sisuliselt muutnud kriminaalkodeksi mõistet⁵⁵) ja Korruptsioonivastases seaduses. Mõlemal mõistel on aga üks ühine tunnus: nad eeldavad ametiseisundi olemasolu.

Ametiseisundi määratluse annab KVS § 3 lg 2, mis sätestab, et ametiseisund on ametiisiku ametikohast tulenev õiguspädevus vastu võtta teistele isikutele kohustuslikke otsuseid, teha toiminguid ja osaleda riigi- või munitsipaalvara erastamise, võõrandamise või kasutusse andmise otsuste tegemisel ning kohustus täita oma ametialaseid kohustusi ausalt ja õiguspäraselt. Seega eeldab ametiseisund võrreldes ametiülesannetega erilisi volitusi, õigusi, millega kaasneb ka suurem vastutus. KVS ametiisiku definitsioonist tulenevalt pole mitte igal ametnikul ametiseisundit, samas võib ametiseisund olla ka koosseisuvälisel töötajal. KarS-s kirjeldatud ametiisiku tunnuseks on aga see, et omab ametiseisundit riigi

⁵² Avaliku teenistuse seadus – (ATS) 25. jaanuar 1995., RT I 1995, 16, 228, jõustunud 1. 01. 1996.a.

⁵³ Korruptsioonivastane seadus – (KVS) 27.jaanuar 1999., RT I 1999, 16, 276, jõustunud 28.02.1999.a.

⁵⁴ KVS kehtib vastavalt § 4 lg-le 1 ametiisikute kohta, kellel on ametiseisund.

⁵⁵ Kriminaalkodeks § 160

või kohaliku omavalitsuse asutuses või organis või avalik-õiguslikus või eraõiguslikus juriidilises isikus, kui temale on pandud haldamis-, järelevalve- või juhtimisülesanded või varaliste väärtuste liikumist korraldavad või võimuesindaja ülesanded.

Eeltoodust tulenevalt on meil tegemist kahe erineva ametiisiku mõistega erinevatest seadustest, veelgi enam erineb ametiseisundi defineering. Seetõttu tuleb altkäemaksu kaasusi analüüsides eriti hoolikalt jälgida ametiisiku vastavust ja ametiseisundi olemasolu KarS § 288-le, kuid ei saa jätta tähelepanuta ka KVS § 3 lg 2. Autori hinnangul tuleks Karistusseadustikus loobuda ametiisiku mõistest ning luua KVS § 4 lg 2 asemele institutsionaalne lähenemine. Karistusseadustiku mõiste peaks olema laiem, sest selle alla tuleb mahutada märksa rohkem käitumisviise (võimulialdus, ametialane võltsimine, mõjuvõimuga kauplemine jne), milleks kurjategijalt ei nõuta mingeid spetsiaalseid volitusi või erilisi usaldussuhtet riigiga – kohustus olla aus kuulub iga avaliku teenistuja kohustuste hulka. Seega tuleb sellist olukorda pidada Põhiseaduse §-ga 12⁵⁶ vastuolus olevaks, mille kohaselt on kõik seaduse ees võrdsed.

Mainitud segadus erinevate defineeringute vahe toob kaasa tõsised probleemid, kui on vaja menetleda KarS § 294 lg 2 p 2 või p 3 või siis sama § lg 3 või lg 4 järgset süütegu. Sisuliselt tuleb sel juhul samastada ametiisik juriidilise isikuga ning juriidilise isiku funktsioonid ametiseisundiga. Näiteks lg 2 p 2 kohaselt tuleb juriidilisel isikul tema ametiseisundist tulenevalt nõuda altkäemaksu või lg 4 kohaselt (kui rakendub lg 2 p 3) luua grupp teiste füüsiliste või juriidiliste isikutega. Autor ei välista toodud näidete teoreetilist lahendust, kuid kahtleb tõsiselt selle rakendamisel praktikas.

1.1.2. Altkäemaksu andja

Üldreeglina on asi altkäemaksu andja puhul lihtne, ta saab olla suvaline isik, sh juriidiline isik ning tema isiku suhtes ei näe seadus ette mingeid kitsendusi. Loomulikult ei tohi esineda süüd välistavaid asjaolusid, näiteks süüdimatus vms. Ametiseisundit altkäemaksu andja kasutada ei saa, mis ei ole ka loogiline. Sisuliselt võib siiski teoreetiliselt altkäemaksu andja kasutada oma ametiseisundit, kuid sel juhul on mõistlik andjaks kvalifitseerida juriidiline isik, kellest tuleneb tegeliku andja ametiseisund.

⁵⁶ Eesti Vabariigi Põhiseadus - Vastu võetud rahvahääletusel 28. juunil 1992., RT 1992, 26, 349, jõustunud 29. juunil 1992.a.

Kindlasti on altkäemaksu andjal olemas veel omadus, mis otseselt seadusest ei tulene. Ta nimelt peab teadma, või vähemalt oletama, et võtja ametiseisund on talle oletatava teost tulenev. Seega ei kvalifitseeru suvalisele ametiisikule vara või soodustuse pakkumine juhul, kui pakkumisega seotud eeldatav tegu ei ole seotud suunatud subjekti ametiseisundiga.

1.1.3. Altkäemaksu vahendaja

Erinevalt altkäemaksu andjast ei kuulu üleantav vara või soodustus talle endale; erinevalt altkäemaksu võtjast ei saa vahendaja eset endale. Teisisõnu, andja ei anna eset vahendajale kui omanikule ja võtja ei saa eset vahendajalt kui omanikult. On muidugi võimalik, et üks isik altkäemaksu andjate grupist annab selle üle; samuti, et üks altkäemaksu saajate grupist võtab selle vastu ja annab teistele nende osa edasi. Sellisel juhul vahendus puudub, on ainult andmine või võtmine. Küll võib ette tulla, et üks isik on faktiliselt nii andja kui vahendaja (annab üle nii enda eseme kui ka teistele kuuluvad esemed). Sel juhul on tegemist andmise ja vahendamise reaalkogumiga, kui andjad ei moodusta gruppi ühe altkäemaksu raames. Sama ahela võib konstrueerida ka võtja poolt vaadatuna.

On võimalik, et lisaks vahenduslikule tegevusele võtab isik veel osa muudest tegudest seoses altkäemaksuga (kihutab kedagi, organiseerib), siis vastutab ta vastava osavõtuvormi eest (nt viitega § 22 lõigetele 2 või 3) ning tema tegevust ei kvalifitseerita vahendusena. Altkäemaksu vahendus kujutab endast sisuliselt altkäemaksu andmisele ja võtmisele kaasaaitamise erijuhtumit ning tuleb vastava erinormi järgi (§ 296) kvalifitseerida ainult siis, kui tõepoolest on tegemist vahendusega selle sõna kitsas mõttes.

Vahendust ei tohi ära segada näiliku vahendusega, kui vahendajana esinev isik teeb teisele ettepaneku kellelegi ametiisikule altkäemaks üle anda, ise tegelikult seda teha ei saa ega kavatsegi. Vahendajale raha andnud isik vastutab sel juhul altkäemaksu andmise katse eest (§ 42 lg 2 ja § 298), näilik vahendaja aga altkäemaksuandmise katsele kihutamise ja kelmuse eest (§ 22 lg 2 ning §-d 298 ja 209).

Altkäemaksu lubamise vahendamine ei ole otseselt eriosas karistatav põhimõtte *nullum crimen nulla poena sine lege* kohaselt. Vahendajaks võib-olla ka juriidiline isik, seejuures kasutades ära oma ametiseisundit. Altkäemaksu vahenduse mõistet kriminaalseadus ei ava. Teooria määratleb vahendajat kui isikut, kes altkäemaksu andja või võtja ülesandel tegutsedes annab vahetult üle altkäemaksu eseme. Sealjuures ei ole oluline, kas ta saab andjalt või võtjalt tasu.

1.2. Sanktsioonid võtjale, andjale ja vahendajale

Altkäemaks on vaieldamatult korruptsiooni üks osa. Korruptsiooni vastu tervikuna võitlevad arenenud ühiskonnad eelkõige preventiivsete meetoditega. Preventsioon ei ole repressioon. Seepärast võib ja peabki arusaam korruptsioonist olema preventsiooni ja kriminaalõiguse seisukohalt erinev – kriminaalõiguslik määratlus peab olema keeleliselt täpsem⁵⁷. Revolutsioonilisel kriminaalõiguse sünniajal nägi Code Penal⁵⁸ ette häbiposti või rahatrahvi altkäemaksu, sh pistise võtjale. Kuigi ka lubadusega nõustumine oli võtja isiku suhtes kuritegu, siis Prantsusmaal tol ajahetkel ei peetud vajalikuks andja ega vahendaja tegu kriminaliseerida. Seevastu samal ajahetkel Saksamaal Saksa Riigi Kriminaalkoodeksi⁵⁹ alusel oli ametnikule võimalus määrata santsioonina kuni viis aastat sunnitööd, altkäemaksu andjale aga vangistus (piirmäär puudus) ning lisakaristusena kodanikuõiguste äravõtmine. Vabadusekaotus on altkäemaksu sanktsioonina rakendatav Saksamaal ka tänasel päeval, samuti ka Prantsusmaal. Meie põhjanaanabrite, so Soome Vabariigis on altkäemaksu võtmise eest sanktsioonina ettenähtud rahatrahv või kuni kahe aastane vangistus⁶⁰. Seevastu idanaabritel, so Venemaal⁶¹ on pistise (KarS mõttes pistis, seaduses eneses sätestatud altkäemaksu võtmine § 290 all eraldi lõiked ametiisiku seadusliku ja ebaseadusliku tegevuse kohta) võtmise eest võimalik karistus rahatrahv või

⁵⁷ Vadim Filimonov, Korruptsiooni defineerimisest korruptsiooni preventsiooni seisukohalt – Juridica 2000, nr 8, erinumber, lk 487-491

⁵⁸ Code penal. Paris, Treuttel & Würz, 1810

⁵⁹ Saksa Riigi Kriminaalkoodeks. Berlin: Langmann, 1872

⁶⁰ Rikoslaki 30 luvun 7 ja 8 §-sä, vt http://www.nk.chamber.fi/fi/document.cfm?doc=show&doc_id=92

⁶¹ Уголовный кодекс РФ, от 13 июня 1996 г. N 63-ФЗ; § 290 – Altkäemaksu võtmine; § 291 – Altkäemaksu andmine; lubamine ei ole kriminaliseeritud

kuni viis aastat vabadusekaotust koos lisakaritusega, milleks on teataval ametikohal töötamise keeld või teatava tegevusega tegelemise õiguse äravõtmine kolmeks aastaks. Siinkohal vahemärkuseks: kuigi Vene Föderatsiooni kriminaalkoodeksist pistist eraldi ei leia, on sellekohane filoloogiline termin siiski olemas⁶² - мзда – otsetõlkes „(kellegi) määrimine”. Altkäemaksu võtmise puhul näeb VF kriminaalkoodeks ette vabadusekaotuse kolmest seitsme aastani koos lisakaristusega, mis on samane pistise võtmise puhul. Raskendavatel asjaoludel, sh Vene Föderatsiooni riiklikul ametikohal olles on sanktsiooni määraks suisa seitse kuni kaksteist aastat vabadusekaotust koos võimalusega kogu vara konfiskeerimiseks. § 291 lg 1 kohaselt pistise andmise eest, sh vahendaja kaudu võimaldab kriminaalkoodeks määrata kohtul rahatrahvi või kuni kolmeaastase vabadusekaotuse. Sama § lg 2 näeb ette altkäemaksu andjale, sh korduvuse puhul võimaliku karistusena rahatrahvi või kuni kaheksa aastase vabadusekaotuse. Ühe rangema sanktsioonimäära altkäemaksu võtmise eest võib Euroopa mandrilt leida Taani kuningriigist. Lisaks võimalikele kingitustele, muudele privileegidele või ametikohustustega mitteseotud tasule on eraldi väljatoodud ka võimalus ebaseadusliku maksu või lõivu omastamine isikliku kasu saamise eesmärgil. Ilmselt just seetõttu on kriminaalkoodeksi⁶³ kohaselt võimalik riigivõimu esindajale, kui altkäemaksu võtjale määrata karistus rahatrahvist kuni kuue aastase vabadusekaotusega⁶⁴. Oluline on siinkohal märkida, et altkäemaksu andmine on kuriteona sätestatud kaudselt, so peatükis mis käsitleb kuritegusid riigivõimu või kuninga vastu ning mitte selle sõna otseses mõttes.

Eesti karistusseadustikus rakendatakse raskendavate asjaolude puudumisel sanktsioonina altkäemaksu võtjale ja altkäemaksu andjale KarS § 294 või § 298 kohaselt ühe- kuni viie aastane vangistus. Mõlema sätte teises lõikes on toodud koosseisu raskendavad asjaolud, mille ilmnemisel karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega. Samuti karistatakse

⁶² Ottenson, O., Karistusseadustik eesti-vene ja vene eesti terminsõnastik – Tallinn, 2004, lk 30

⁶³ The Danish Criminal Code, vastuvõetud (reformitud) 1930, jõustunud 01. jaanuaril 1933; oluliselt täiendatud korraldusega nr. 648, 12.08.1997.a., nr. 403, 26.06.1998.a., nr. 473, 01.07.1998.a. ja nr. 141, 17.03.1999.a.

⁶⁴ Ibid - § 144 Ükskõik missugune isik, kes riigivõimu poolt antud volituste või ülesannete teostamisel võtab ebaseaduslikult vastu, nõuab või saab lubadusi kingituse või muu privileegi saamiseks, võetakse vahi alla ja talle mõistetakse kuni kuueaastane vanglakaristus, süüd pehmendavate asjaolude olemasolu korral aga trahv. Ja § 145 Kui ükskõik missugune isik riigivõimu poolt antud volituste või ülesannete teostamisel nõuab või võtab isikliku kasu saamise eesmärgil vastu tasu, mis on seotud tema ametikohustuste täitmisega, samuti maksu või lõivu, mille kinnipidamine ei ole seaduslik, määratakse talle kuni kuueaastane vanglakaristus. Kui isik peab isikliku kasu saamise eesmärgil kinni heauskselt vastuvõetud tasu ja tunnistab sellise vea üles, määratakse talle kuni kaheaastane vanglakaristus.

juriidilist isikut ilma raskendavate asjaoludeta rahatrahviga, kuid nende esinemisel on kohtul õigus määrata rahaline karistus või sundlõpetamine. Altkäemaksu vahendaja „pääseb” pelgalt rahatrahvi või kuni üheaastase vangistusega. Järgnevalt võrdlused osatäitjate lõikes sanktsioonimäärade suhtes, mis oli sätestatud kriminaalkoodeksis võrrelduna täna kehtiva karistusseadustikuga.

1.2.1. Altkäemaksu võtja sanktsioonimäär

Karistusseadustiku § 294 lg 1 kohaselt on võimalik isikut karistada altkäemaksu võtmise eest ühe kuni viie aastase vangistusega. Lg 2 kohaselt karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega sama teo eest kui seda tehakse:

- 1) vähemalt teist korda;
- 2) altkäemaksu nõudmisega;
- 3) grupi poolt
- 4) suures ulatuses

Juriidilisele isikule rakendatakse lõikes 1 sätestatud teo eest rahalist karistust ning lõikes 2 sätestatud teo eest rahalist karistust või sundlõpetamist. Kriminaalkoodeksi⁶⁵ § 164, so altkäemaksu võtmine on sanktsioonimääraga vabadusekaotus kuni neli aastat koos lisakaristusega, milleks on teataval ametikohal töötamise või tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmine. Lõike 2 sanktsiooni kohaselt on ettenähtud vabadusekaotus kuni seitsme aastani koos eelmainitud lisakaristusega juhul, kui altkäemaksu võtmine on toimunud korduvalt, isikute grupi poolt, suures ulatuses või väljapressimisega.

Nagu eelnenud võrdlusest näha võib, siis karistusseadustikus on suurendatud sanktsioonimäära ühe aasta võrra altkäemaksu võtmise eest ning raskendavatel asjaoludel toimepandud süüteo karistusmäära koguni kolme aasta võrra. Samas ei ole otseselt seotud karistus kohustusliku lisakaristusega, kuid seda võimaldab rakendada KarS § 49 ametikohustuste rikkumisega seotud kuritegude eest. Seega on seadusandja tahe ning üldine kriminaalpoliitika suund karistuste karmistamisele aususe kohustuste rikkumistega seotud süütegude osas. Raske on uskuda, et karistusmäära tõstmine võiks üldpreventsiooni eesmärgiks olla korruptsiooni vastu võitlemisel, sest vabadusekaotust võimaldas ka eelnevalt kehtinud kriminaalkoodeks. Eripreventsioonina ei saa seda samuti vaadelda

⁶⁵ Kriminaalkoodeks – (KrK) kehtestatud Eesti Vabariigi 07. mai 1992.a. seadusega „Eesti NSV Kriminaalkoodeksi” uue redaktsiooni – Kriminaalkoodeksi kehtestamise kohta, RT 1992, 20, 287 ja 288, jõustunud 01. juunil 1992.a.

eelkõige just samadel põhjuste⁶⁶l aga ka seetõttu, et preventsiooni tegevuskava selliselt ei sobi kokku püstitatud tegevuskavaga, mis on väljatöötatud korruptsiooni vastu võitlemise sellekohase töörühma poolt. Kuna eelnõu seletuskirjas puuduvad ka sellekohased viited ja konkreetsete karistuste karmistamist ei ole arutatud ka Riigikogu saalis eelnõu lugemisel, siis võib vaid järeldada, et vabadusekaotuse määra tõstmine tulenes pelgalt vaid soovist ühtlustada karistustasemeid tulenevalt kuritegude raskusastmest.

Olulised muudatused karistusseadustikus võrreldes kriminaalkodeksiga puudutavad aga sanktsioonisüsteemi tervikuna, kui hõlmata ka karistuse asendamise (§ 69: üldkasulik töö) ja karistusest vabastamine (§ 79 jj: tingimisi vabastamine; § 80: *poena naturalis*)⁶⁷. Hetkel ei saa veel teha järeldusi, kas nimetatud sanktsioonid, nagu ka muud vangistuse alternatiivid (nt § 66: karistuse kandmine ositi) ning § 73 lõikes 1 sisalduv šokikaristuse võimalus suudavad vähendada reaalse vabadusekaotuse osatähtsust, mis ulatub praegu 30%-ni ja näitab viimastel aastatel isegi teatud kasvutendentsi⁶⁸.

Karistuse mõistmise alused on paigutatud §-s 56 kindlasse süsteemi, mille tipus on süü suurus. Selle tuvastamiseks on kaks võimalust. Esimene neist tuleneb KrK §-dest 37 ja 38, mis on väheoluliste muudatustega üle võetud KarS §-desse 57 ja 58. Nendes paragrahvides sisaldub kergendavate ja raskendavate asjaolude loetelud, kusjuures viimane on antud ammendavana. Teine variant tuleneb StGB §-st 46 ning sel juhul ei anta kohtunikule ette ei kergendavate ega raskendavate asjaolude loetelu. See jätab tal käed vabaks mis tahes asjaolude arvestamiseks kas süüd suurendavana või vähendavana. Need variandid näivad esmapilgul teineteist välistavat vähemalt raskendavate asjaolude osas: kui need on ammendavalt määratud, ei saa süüd suurendavana arvestada mõnda muud asjaolu, mis ei sisaldu §-s 58. Riigikohus on aga siiski üritanud neid kahte varianti ühendada ja kasutanud süü suuruse väljendamiseks muid asjaolusid, mis näitavad teo etteheidetavuse määra, kuid ei sisaldu §-s 58. Ühe sellise asjaoluna osutab kohus varalise kasu tegelikule saamisele sellise süüteo koosseisu korral, mis subjektiivse koosseisu tunnuseks näeb ette üksnes varalise kasu saamise eesmärgi⁶⁹. Tõsi, märksa vähem

⁶⁶ Raska, E., Kriminoloogia – Tallinn, 2002, lk 169-183

⁶⁷ J. Sootak - Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? Juridica 2000, nr 8, erinumber lk. 35-44

⁶⁸ J. Ginter, M. Kruusamäe, J. Sootak. Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Tallinn: Juura 2004, lk 30.

⁶⁹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30.oktoobri 2003.a. otsus 3-1-3-14-03 – Riigiprokuratuuri avaldus kohtuvea parandamiseks Harju Maakohtu 25.09.2002 otsuses ja Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi

Seadus ei anna aga kohtunikule ette kindlat mudelit, mille järgi karistuse liiki ja määra leida. Ka ei paista, et kohtupraktika iseseisvalt mõnda mudelit välja töötaks. Seetõttu ongi KarS kommentaaride 2. väljaandes pakutud karistuse mõistmiseks kaks mudelit vastavalt sellele, kas tegemist on üheliigilise või alternatiivse sanktsiooniga⁷³. Aeg peab näitama, kas praktika võtab need mudelid omaks, teeb neis korrektsioone või kujundab välja midagi päris uut.

26.11.2002 otsuses Aleksander Andrejevi süüdistusasjas KrK § 210-2 lg 2 p 1 ja § 210-4 lg 2 järgi; Anatoli Talzi süüdistusasjas KrK § 202-5 lg 3 ja 210-2 lg 2 p-de 1,3,4 järgi ning Ero Süvaoja süüdistusasjas KrK § 210-2 lg 2 p-de 1,4 järgi. Aleksander Andrejev on õigeks mõistetud süüdistuses KrK § 210-2 lg 2 p 4 järgi, RT III 2003, 32, 332

⁷¹ Sootak, J., Pikamäe, P., Karistusseedustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn, 2004 (viide 7), § 56 komm. 12.2.2.

⁷³ Sootak, J., Pikamäe, P., Karistusseedustik. Kommenteeritud väljaanne, Tallinn, 2004 (viide 7), § 56 komm. 12.2.

43

korruptsiooni vastu ühes riigis, ei pruugi olla efektiivne teises ühiskonnas. Kõikide riikide kohta kehtib väidetavalt aga kaks tõdemust⁷⁵. Esiteks, kõigis riikides esineb korruptsiooni, sest korruptsiooni põhjustab inimloomuse kaks olemuslikku elementi: vajadused ja soovid. Teiseks, igas ühiskonnas saab korruptsiooni likvideerida ainult siis, kui suur osa ühiskonna liikmetest tajub oma igapäevases elus, et ühiskonna ladvik on aus ja eetiline ning kui majandusliku arengu tulemused jõuavad ka ühiskonna kõige madalamate kihtideni. Eeltooduga soovib autor väita, et altkäemaksu andmise, võtmise või vahendamise puhul on riiklikul tasandil otstarbekas rakendada eelkõige rahalisi karistusi ning tsiviilvastutuse korras süüdlaselt välja nõuda tekitatud kahjud.

1.2.2. Altkäemaksu andja karistumäär

Karistusseadustiku § 298 lg 1 kohaselt on võimalik isikut karistada altkäemaksu andmise eest ühe kuni viie aastase vangistusega. Lg 2 kohaselt karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega sama teo eest, kui seda tehakse vähemalt teist korda.

Juriidilisele isikule rakendatakse lõikes 1 sätestatud teo eest rahalist karistust ning lõikes 2 sätestatud teo eest rahalist karistust või sundlõpetamist. Kriminaalkodeksi § 165, so altkäemaksu andmine on sanktsioonimääraga vabadusekaotus kuni neli aastat. Lõike 2 sanktsiooni kohaselt on ettenähtud vabadusekaotus kuni seitsme aastani juhul, kui altkäemaksu andmine on toimunud korduvalt või isiku poolt, kellel on karistus altkäemaksu eest.

Samaselt altkäemaksu võtmisega on karistusseadustikus suurendatud santsioonimäära ühe aasta võrra altkäemaksu andmise eest ning raskendavatel asjaoludel toimepandud süüteo karistumäära koguni kolme aasta võrra. Karistumäära suurenemist kommenteerides asun üheselt samale seisukohale, mis on toodud eelnevas punktis altkäemaksu võtmise suhtes. Täiendavalt tuleb vaid mainida, et kriminaalkodeks vabastas (§ 164 lg 3, § 164¹ lg 3 ja § 165 lg 3, so altkäemaksu võtmine, - vahendamine ja – andmine) karistusest juhul, kui teost teatati esimesena vabatahtlikult kirjalikult ning enne altkäemaksust tuleneva teo

⁷⁵ B. E. D. de Speville. The Experience of Hong Kong, China, in Combating Corruption. Curbing Corruption. Toward a Model for Building National Integrity. Toim. R. Stapenhurst, S. J. Kpundeh. EDI development studies. The World Bank, Washington, D.C., 1999, lk 58

toimepanemist. Täna sel päeval on eelmainitud käitumine reguleeritud kriminaalmenetluse seadustikus⁷⁶.

1.2.3. Altkäemaksu vahendaja karistusemäär

Karistusseadustiku § 296 lg 1 kohaselt on võimalik isikut karistada altkäemaksu vahendamise eest rahalise karistusega või kuni ühe aastase vangistusega. Lg 2 kohaselt karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega sama teo eest kui seda tehakse vähemalt teist korda või kasutatakse selleks ametiseisundit.

Juriidilisele isikule rakendatakse lõikes 1 ning lõikes 2 sätestatud teo eest rahalist karistust. Kriminaalkoodeksi § 164¹, so altkäemaksu vahendamine on sanktsioonimääraga vabadusekaotus kuni neli aastat. Lõike 2 sanktsiooni kohaselt on ettenähtud vabadusekaotus kuni seitsme aastani juhul, kui altkäemaksu vahendamine on toimunud korduvalt või isiku poolt, kellel on karistus altkäemaksu eest või kasutades ametiseisundit.

Erinevalt altkäemaksu võtmise ja – andmise karistustest kriminaalkoodeksis on karistusseadustikus vähendatud sanktsioonimäära kolme aasta võrra altkäemaksu vahendamise eest ning raskendavatel asjaoludel toimepandud süüteo karistusmäära koguni nelja aasta võrra. Lisakaristust, so ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmist ei ole sätestatud kummaski seaduses, millest võib järeldada, et seadusandja on vahendamist pidanud väiksemaks kuriteoks, kui seda on altkäemaksu võtmine või – andmine. Samas ei selgu seaduseelnõu seletuskirjast, Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokollidest ega ka Riigikogu istungite stenogrammidest, mis põhjusel on altkäemaksu vahendamise sanktsioonimäära vähendatud. Kui kriminaalkoodeksis oli karistusemäär võrdne altkäemaksu võtmise ja – andmisega, siis tuleb eeldada, et seadusandja pidas vahendamist samaväärseks teiste tegudega tol ajahetkel. Hetkel kehtiva karistusseadustikust sanktsioonimääradest kohaselt on aga seadusandja silmis altkäemaksu vahendamine väiksem kuritegu altkäemaksu võtmisest ning andmisest.

⁷⁶ Kriminaalmenetluse seadustik – (KrMK) 12. veebruar 2003. - RT I 2003, 27, 166, jõustunud 1.07.2004.

6. REAALSELT MÕISTETUD KARISTUSED

Vabadusekaotuslikud karistused moodustavad olulise osa karistusõiguse sanktsioonisüsteemist, kusjuures nende kohaldamine kujutab endast kõige intensiivsemat karistusõiguslikku sekkumist isiku põhiõigusesse.

Eesti karistusreformi ja karistusõiguse edasise arengu jaoks on oluline teada tänapäeva Euroopa vastavaid suundumusi, mida iseloomustab eelkõige vabadusekaotuse osatähtsuse pidev vähenemine, vabadusekaotuse alternatiivide kasutuselevõtmine ning prisonisatsiooni vähenemine. Eesti kui üleminekuühiskonna seisukohalt tuleb aga arvestada kõrget kuritegevuse taset, sealhulgas raskete kuritegude suurt osatähtsust, mille eest tuleb karistusena kõne alla ainult vabadusekaotus. Samal ajal on kõrge prisonisatsiooni tase ühiskonnas alati problemaatiline nii õiguslikust seisukohast kui ka majanduslikult⁷⁷.

6.1. Altkäemaksuga seotud kuriteod arvuliselt

Altkäemaksuga seotud kuritegude analüüsimise aluseks on käesoleva uurimistöö puhul Karistusregistri vastav andmebaas. Eeltoodud andmed on väljastatud karistusregistri seaduse⁷⁸ § 21 alusel, mis võimaldab neid töödelda teadusliku või statistilise töö eesmärgil. Analüüsimise aluseks on võetud andmed ajavahemikul 1992 kuni 2005 ning sisaldavad kõiki sellekohased jõustunud kohtulahendeid. Siinkohal tuleb mainida asjaolu, et karistusregister ei sisalda kohtu poolt õigeksmõistvaid otsuseid, kuid sisaldab üksikud süüdimõistvaid otsuseid, millise kohaselt on süüdistatav vabastatud karistusest KrK § 164 lg 3, § 164¹ lg 3, § 165 lg 3 või § 165¹ lg 3⁷⁹ alustel. Käesoleval hetkel on selline

⁷⁷ J. Ginter, M. Kruusmäe, J. Sootak, Eesti karistuspoliitika: Vabadusekaotuslikud karistused, Üleminek tatalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse, Tallinn 2004, lk 5

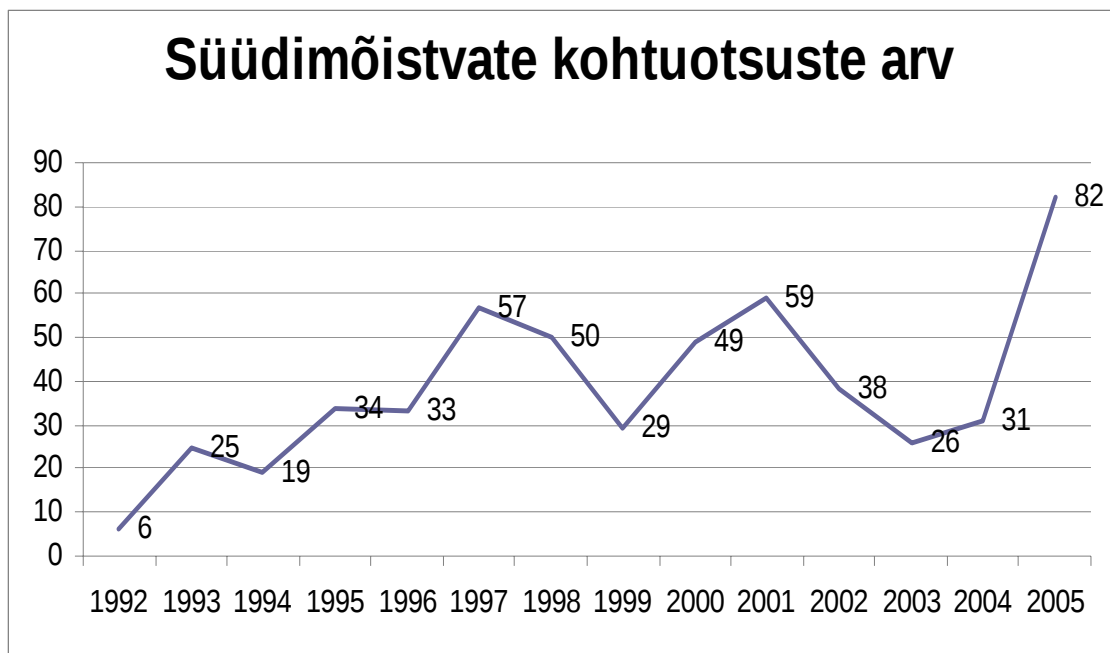
⁷⁸ Karistusregistri seadus - 19. november 1997. - RT I 1997, 87, 1467, jõustunud 1.01.1998.

⁷⁹ Lg 3 – Altkäemaksu võtja/vahendaja/andja vabastatakse karistusest, kui ta esimesena pärast vara, varalise õiguse või muu varalise kasu saamist/vahendamist/andmist, kuid enne altkäemaksu andja huvides teo

karistusest vabastamine võimalik KrMK § 202 alusel, so oportuuniteedi põhimõttel ning ei kajastu karistusregistri andmetes. Analüüs on teostatud kohtuotsuste põhjal, mis on mõistetud KrK § 164, § 164¹, § 164², § 164⁶, § 165, § 165¹ ja § 166³ või KarS § 293, § 294, § 295, § 296, § 297 ja § 298 alusel, so sisuliselt kõikide altkäemaksu ja pistis puudutavate §§-de osas.

Esmalt analüüsimine tabel 1 kohaselt süüdimõistvate kohtuotsuste arvu aastate lõikes.

Joonis 1

Tuleb tõdeda, et Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järgselt on altkäemaksuga seotud kuritegude arv väga väike, mis suure tõenäosusega tuleb asjaolust, et ametiisikutel puudus tol ajahetkel konkreetne ja ilmselge ametiseisund selle kasutamiseks. See oli üleminekuaeg totalitaarriiklikust õigussüsteemist demokraatlikusse õigusühiskonda ning puudusid paljud majandust reguleerivad normatiivaktid, mistõttu oli ühiskonnas pea „kõik lubatud” ning ametiisikutel puudusid võimalused olemasolevate normatiivaktide baasil ühiskonda ohjata. Samuti tuleb arvestada asjaolu, et süüdimõistev ja karistusregistris olev kohtuotsus on ajaliselt nihkes teo tegeliku toimepanemise ajaga, mida keskmiselt saab hinnata kui üks aasta. Lisaks eeltoodule puudus 1990-ndate alguses avalik huvi

toimepanemist või toime panemata jätmist vabatahtlikult teatas toimunust kirjalikult. (vahendaja ja andja puhul ka altkäemaksu väljapressimise juhul)

korruptsiooni vastu ning riiklik huvi oli sekundaarne, sest riigivõimu ausust ei saanud riivata juhul, kui puudusid riive aluse normatiivaktid.

Süüdimõistvate kohtuotsuste arvu kasv kuni 1997 aastani on tõlgendatava asjaoluga, et riiklikul tasemel võeti järjest rohkem vastu kõikvõimalikke normatiivakte, milliste alusel tekkisid ametiisikutel järjest suuremad volitused oma ametiseisundit täites. Seega ka kitsendused, mis ajendas ühiskonna teatud osa kuritegelikule teele. Ühest küljest on see seotud ka majanduskasvuga ja teisest küljest kindlasti ka poliitilise kultuuri kasvuga. Viimane kajastub eelkõige valimistel, millistele eelnenud perioodidel võib täheldada oluliist ametialaste kuritegude kasvu.

Intsidentide vähenemine ajavahemikul 1997 kuni 1999 on seotud eelkõige majanduslangusega (näiteks rublakrahh, Tallinna Börs jne) ning valimiste puudumine (näiteks kohaliku omavalitsuste valimised 1996 ja järgmised 1999).

Altkäemaksuga seotud kuritegude järsk kasv alates 2003 aastast on seotud eelkõige kriminaalpoliitika korruptsioonivastase suuna aktiveerimise tagajärjel. Samuti saab tõdeda, et karistumäärade tõstmisega karistusseadustiku vastuvõtmisel olid üldpreventsiooni mõttes negatiivsed tulemused.

6.2. Koosseisu erinevused arvudes

Eriosa altkäemaksu võtmise ja altkäemaksu andmise koosseisu raskendavad asjaolud on toodud nii kriminaalkoodeksis kui ka karistusseadustikus vastavate paragrahvide teises lõikes. Sisuliselt on need enamvähem samased mõlemas seaduses, so teo tegemise korduvalt (jätkuv kuritegu), isikute grupi poolt, suures ulatuse või väljapressimisega (vt tabel 2 vastavalt VÕTMINE lg 2 p 1,2,3 ja 4) altkäemaksu võtmise puhul ning altkäemaksu andmise puhul korduvus või isiku poolt, kes on varem sellise teo eest karistatud (vt tabel 2 vastavalt ANDMINE lg 2 p 1 ja p 2)⁸⁰. Kuigi karistusseadustik näeb ette kriminaalvastutuse ka juriidilistele isikutele, siis on hea meel tõdeda, et karistusregistri andmetel ajavahemikul 1992 kuni 2005 ei ole neid sellise teo eest karistatud.

⁸⁰ Võrdlev kirjeldus kriminaalkoodeksiga peatükis OSALEJAD TEOS

Joonis 2

Võtmine							Andmine			
Aasta	LG.1						LG.1			
		LG.2	1	2	3	4		LG.2	1	2
1992	1	5	2	3		2	1			
1993	11	11	3	6	1	1	3			
1994	9	7	3	4	1	1	3			
1995	19	11	3	7		2	4			
1996	8	18	3	15		4	6	1	1	
1997	15	30	9	26		3	12	2	2	
1998	16	20	8	16	1	2	11	3	3	
1999	9	10	2	9	2	1	6	2	2	
2000	13	13	4	6	1	1	18	3	3	
2001	10	17	5	10		7	19	1	1	
2002	6	14	4	11		7	10	1	1	
2003	7	8	2	2	3	1	7	1	1	
2004	4	4	2		2	1	15	2	2	
2005	10	29	22	3	22	1	24	4	4	
Kokku	138	197	72	118	33	34	139	20	20	

Tabelis 2 on toodud koondandmed ainult altkäemaksu andmise ja –võtmise kohta lõigete ning punktide alusel aastate lõikes juhtumite, so süüdimõistvate kohtuotsuste arvu järgi. Tabelis ei kajastu teod altkäemaksu vahendus, korruptiivne tegu, altkäemaksu andmine välismaisele ametiisikule ja seadusevastane tasuvõtmine ametiisiku poolt. Esile võib tuua ka asjaolu, et enamuse tabelis kajastamata ning eelnevalt mainitud kriminaliseeritud tegude eest ei ole kohtuotsuse põhjal kedagi süüdi mõistetud. Sellisest faktist võib teha kaks vaid järeldust:

- nimetatud koosseisu lisamine seadusesse on hästi täitnud üldpreventiivse eesmärgi
- seadusandja on teinud mõttetut tööd ning raisanud sellega ka hulga maksumaksja materiaalseid vahendeid

Suure tõenäosusega vastab tõele siiski paraku viimane, st varianti b, sest lisatud koosseisud on suures ulatuses kattuvad põhikoosseisudega ning kriminaalõiguse reformimisel karistusseadustikus neid ei esine.

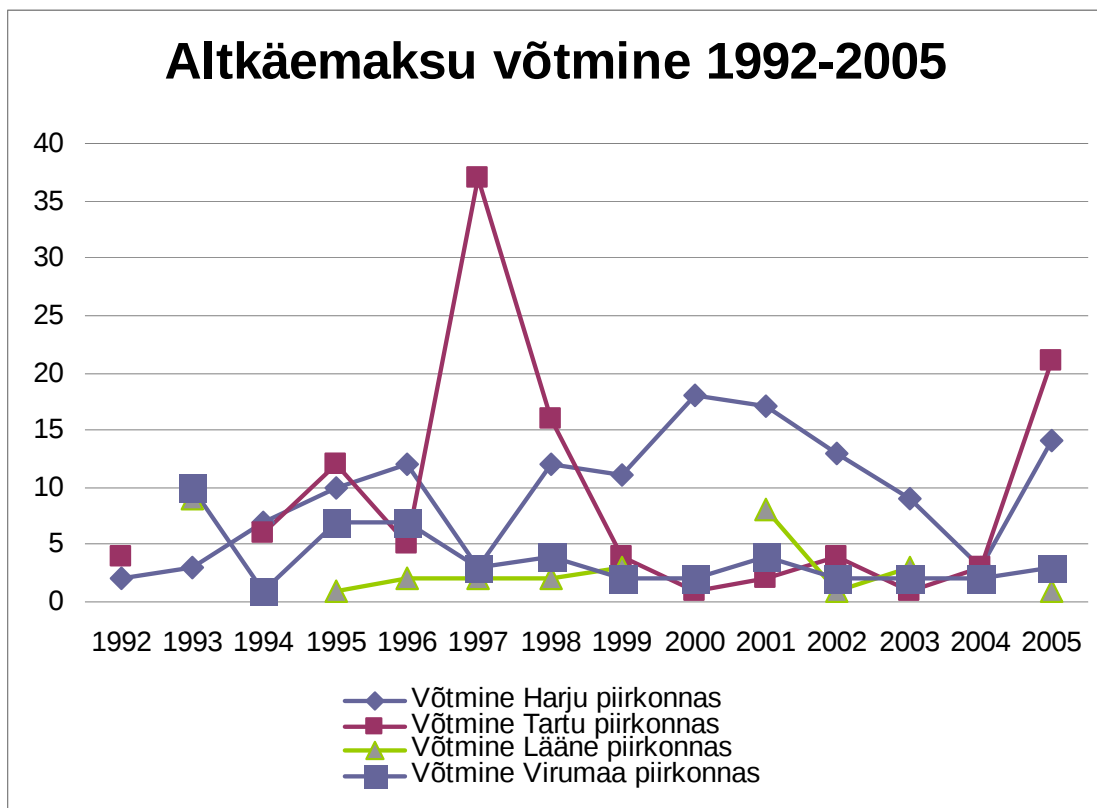
Arvuliselt tõuseb esile veel tabelist 2 head asjaolu, nimelt altkäemaksu andmise (KrK § 165 lg 2 p 2) järgseid süüdimõistvaid otsuseid ei ole esinenud uuritava 13 aasta vältel ning altkäemaksu võtmise (KrK § 164 lg 2 p 3 ja p 4) järgseid süüdimõistvaid otsuseid on üldarvu suhtes vähe. Need faktid kinnitavad õigussüsteemi sellekohast efektiivsust.

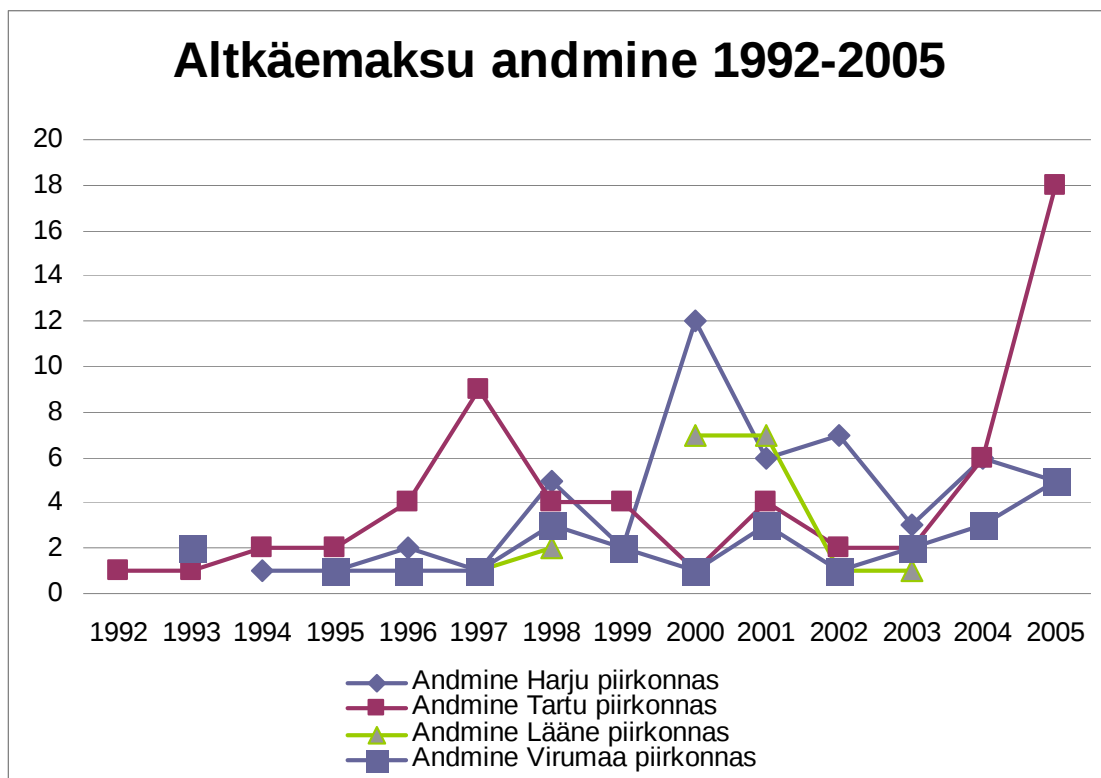
6.3. Regionaalne käsitlus

Järgnevalt vaatleme eraldi altkäemaksu võtmist ning andmist regionaalsel tasandil, tänase päeva esimese astme kohtusüsteemi baasil. Tabelites 3 ja 4 toodud Lääne piirkonna all on mõeldud täna toimivat Pärnu Maakohtu piirkonda.

Kuigi Eesti on territoriaalselt väike riik, on siiski tabelitest 3 ja 4 näha väga suuri erinevusi aastate lõikes regiooniti.

Joonis 3

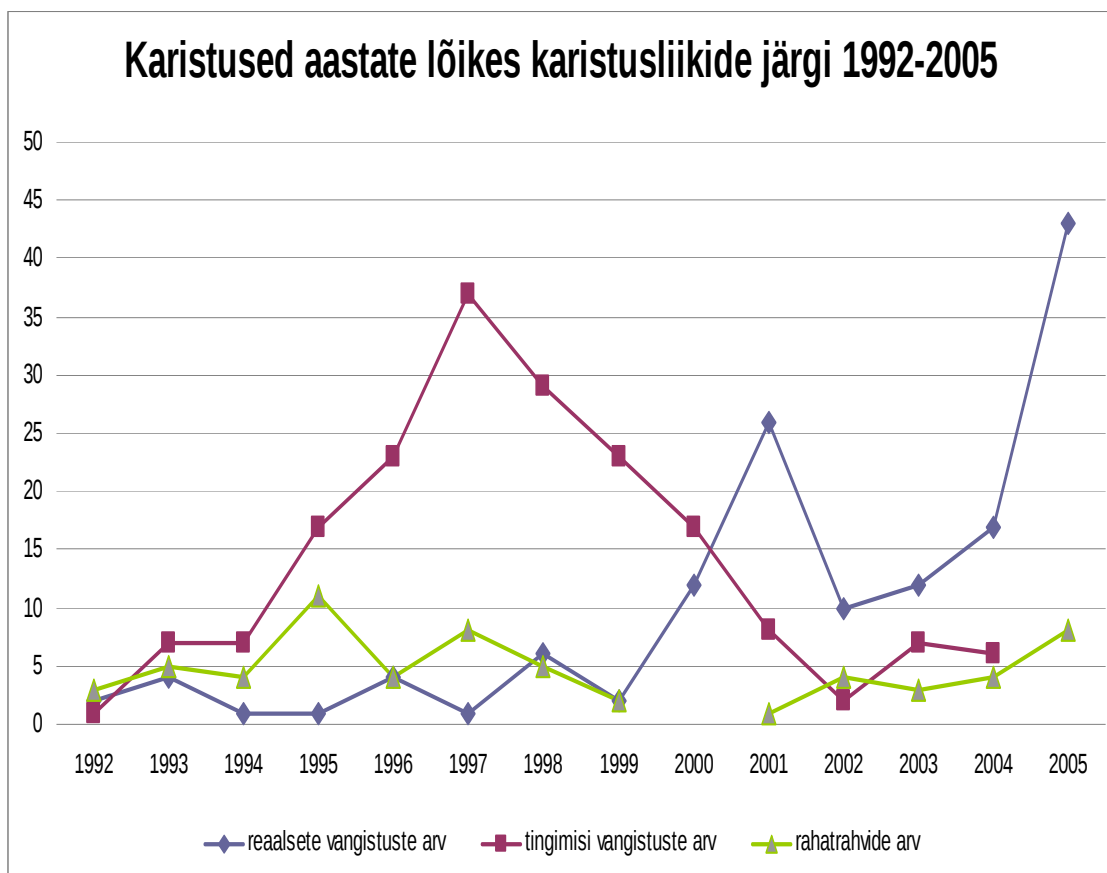
Tabelist 3 nähtav altkäemaksu võtmine ajavahemikul 1996 kuni 1999 Tartu piirkonnas, mis tipnes 37 kohtuotsusega 1997. aastal on tingitud Võru- ja Valga Maakohtu otsustest, mis enamuses käsitles tolli ja piirivalvega seotud kaasusi. Kuigi hetkeks on Pärnu Maakohtu piirkonnas altkäemaksu andmiste arv tõusnud 2000 ja 2001 aastal seitsme kaasuseni, võib siiski hea meelega tõdeda, et üldjoontes on Eesti madalam ning osadel aastatel puudub üldse. Ülejäänud osas näitava graafikud selgelt, et probleemi eriline esilekerkimine on eelkõige korrelatsioonis aja ning majandust reguleerivate aktidega, st kohtuotsuste aluseks on seadusandlikud aktid, mis mõjutavad regiooni majandust (näiteks suuremad erastamised Ida-Virumaal, maade tagastamised ja kinnisvara hindade järsk tõus Harjumaal jne) Tabelitesse ajaliselt ei mahu aga liikluspõltsi suurafäär, mis kindlalt kergitab Harju piirkonna teistest kõrgemale.

6.4. Reaalne vabadusekaotus – tingimisi – rahatrahv

Altkäemaksu võtmise ja - andmise eest võimaldas kriminaalkoodeks määrata kohtu kergeima karistusena rahalise karistuse, mida karistusseadustik ette ei näe. Kohtu poolt tingimisi vangistusest vabastamine on kohtuniku otsustamise vabaduse sfääris ja baseerub KarS §-dele 73 ja 74, so arvestatakse kuriteo toimepanemise asjaolusid ning isiku

süüdlase isikut. Tabelis 5 on toodud arvuliselt aastate lõikes, kuidas kohtud on määranud karistusi nende liikide järgi.

Joonis 5

Kahjuks ei võimalda sellisel kujul statistika aru saada, miks aastatel 1999 kuni 2001 ei ole rakendatud karistusena rahatrahvi. Samas näeme, et vabadusekaotuse tingimisi karistuse määramine tipnes 1997 aastal 37 otsusega, misjärel on oluliselt langenud. Samas on reaalse vangistuse määramine alates 1999 aastast oluliselt tõusnud, tehes küll aastal 2002 mõningase languse kuid juba aastal 2005 jõudnud 43 kaasuseni. Selline olukord on murettekitav, sest euroopa üldine suund on vabadusekaotusliku karistuste vähendamisele ning pigem võimalike alternatiivide rakendamisel. Eelkõige on selline suund tuletatud mitmete teadusharude koostööst, milliste tulemusena on selgunud teatud kuriteokoosseisude (sh ametialaste) vangistuse vähene efektiivsus üld- ja eri preventiivsetel eesmärkidel ning liigne koormatus ühiskonnale.

Karistusregistri andmetest selgub, et aastate 1992 kuni 2005 on mõistetud süüdlasele karistuseks rahatrahv 62-l korral, kokku summas 355 730.- Eesti krooni, mis teeb keskmise trahvi suuruseks 5738.- krooni.

Uuritaval perioodil on 184-l korral määratud kohus vabadusekaotuse tingimisi, kokku 345 aastat.

139-l korral on kohus aga otsustanud reaalse vangistuse kasuks ning mõistnud seda kokku 437 aastat. Lisaks on ca´ 50% juhtudel karistuse määramisel kriminaalkodeksi järgi kohus otsustanud süüdistataval keelata teatud ametikohal töötamise või võtnud ära teatud tegevusalal tegutsemisõiguse. Materiaalselt tähendab ühiskonnale selliste otsuste kogusumma ca´ 35 miljonit krooni, mis on üksnes ainult otseste vangide ülalpidamise kulu.

KOKKUVÕTE

Õiguse tõlgendamise ühe klassikalise kaanoni, elik siis ajaloolise meetodi alusel võime kindlalt käesoleva töös toodud näidete varal väita, et altkäemaksu võtmine ja hilisemalt ka andmine on olnud läbi aegade ühiskonnas heade tavade ning kommete vastane tegevus, seega tabu. Seda eelkõige asjaolust, et läbi sajandite meid saatvas religioonis, millel algselt ja ka paljuski keskajal oli seadustandev roll, on viidatud altkäemaksule kui ebanormaalsele käitumismallile.

Religiooni põhialused moodustasid ka 18-ndal sajandis ühiskonna tavad ning kombed, mis olid aluseks Euroopas läbiviidud kriminaalõigus reformile. Sisuliselt saadab see reform meid väikeste mööndustega tänase päevani. Seega ei saa meil olla mingeid aluseid altkäemaksu dekriminaliseerimisele, sest selliste koosseisudega tegude karistamisega hoiame ära võimaliku riigivõimu aususe kahtluse alla paneku. Samuti ei saa me kedagi võimu teostamisel eelistada sellega, et mõni ametiisik soosiks meelehea tulemusel selle andjat.

Rahvusliku kriminaalpoliitika omapärandina on teo konkretiseerituse määramatus Venemaal, vastupidine olukord valitseb aga üldjuhul kogu Euroopas, kus teo olemasolu määratakse vastavalt vajadusele. Suure tõenäosusega on Venemaal sellist laiahõlmalist tõlgendamist vaja, et tagada üldine kord ja murda lähiajaloo mentaliteet. Eesti on seadusandja olnud konkreetsem ja sätestanud koosseisu ilma teo sellekohase laialivalgumiseta.

Altkäemaksu võtmine tähendab aineliste hüvede enda valdusse saamist ning tegu ei sõltu selle edasisest kasutamisest. Ka ei olene kuriteo lõpuleviimine sellest, kas altkäemaksu võtja jõudis altkäemaksuandjale lubatud teo toime panna või mitte.

Teo konkreetsuse nõudest tulenevalt on vajalik eelnev kokkuleppe altkäemaksu andja ja võtja vahel.

Seega kui altkäemaksu koosseis eeldab konkreetset tegu, tuleb eeldada ka kokkulepet. Kui selline kokkulepe puudub, on välistatud ka altkäemaksu koosseis, sest ametiisiku tegevus ei ole põhjuslikus seoses altkäemaksu andja tegevusega.

Kuigi eesti karistusseadustik sätestab eriosa mõistes ametisiku, jätab ta ametiseisundi otseselt konkretiseerimata. Selline sõnastus paneb paratamatult otsima vastseid väljendeid võimalikest muudest seotud allikatest, kuid nende selgitused teevad asja veelgi segasemaks. Olukorras, kus meil on tegemist erinevate isikutega – ametnik, ametiisik, avalik teenistuja, koosseisuväline töötaja – on raske teha õigeid ja õiglasid otsuseid, sest altkäemaksuga seotud karistusseadustiku koosseisud eeldavad eritunnusena ametiisikut.

Veelgi hullem on olukord ametiseisundiga, sest pelgalt isikulise eritunnuse olemasolu ei täida koosseisu, vaja on ametiisiku poolset ametiseisundi tarvitamist või tarvitamata jätmist. Seega on raske lugeda altkäemaksu koosseis täidetuks juhul, kui ametiseisundit on küll kasutatud, kuid isik eritunnuse mõttes on ametnik või koosseisuväline töötaja või ametiisik, kes ei vasta ametiisiku kirjeldustele karistusseadustiku mõttes.

Eeltoodust tulenevalt on autor seisukohal, et seadusandja peab tegema sellekohased muudatused, so:

- a) kas jätma ametiisiku mõiste üldse karistusseadustikust välja ning konkretiseerima ja ühtlustama selle korruptsioonivastases seaduses ning avaliku teenistuse seaduses (vajadusel viitega ka karistusseadustikule) või;
- b) laiendama ametiisiku mõistet ja konkretiseerima ametiseisundit karistusseadustikus, sh kindlasti ühtlustama mõisted muudes seadustes

Variant „a” tundub siinkohal mõistlikum, sest selline seadusemahu vähenemine, olgugi et väike, annab panuse üldisele normide ja aktide mahulisele vähenemisele ja erinevate tõlgenduste võimaluste puudumisele. Selline tegevus aitab kaasa trendile, et iga lihtsal inimesel oleks võimalik seadust lugeda ning aru sellest saada.

Karistusregistrist saadud andmete alusel tuleb tõdeda, et altkäemaksu koosseisu suhtes mõistetu karistused ei ole efektiivsed ning on liigsekt koormaks maksumaksjale, so ühiskonnale tervikuna. Selliste kuriteoliikide puhul ei tuleb mitte ainult nende liig suure kvantitatiivse suurenemise puhul õigeid otsuseid teha, vaid ka vähenemist hoolikalt analüüsida. On selge, et karistuspoliitiliste suundade järsk muutus toob enesega kaasa teatud kuritegude hüppelise suurenemise trendi, mis omakorda seab ohtu muude teiste koosseisude ühiskonnale meelepärase ohjamise.

Null-tolerantsi pooldajana leian, et karistusseadustiku vastuvõtmisel oli väär tegu tõsta altkäemaksu koosseisude vangistusmäärasid ning jätta ära kohtul võimalus karistada rahatrahviga süüdlast. Seda näitab ka ilmselgelt koosmõjus nii vabaduskaotuslike karistuste kui ka kuritegude üldarvu kasv eelmainitud koosseisude osas.

Normidega, millega piiratakse isikute tegevust või soovitakse suunata teatud liiki majandustegevust peab seadusandja arvestama regionaalsete eriomadustega, et vältida võimalikku hüppelist korruptsiooni kasvu mõnes Eesti piirkonnas. Seega peavad need õigusnormid olema vastuvõetud järguliselt või erisustega regionaalselt. Viimast on tõsi Eesti suurust arvestades raske läbi viia, seega jääb võimalus järk-järguliste üleminekuetappidega reformide läbiviimiseks või pikema eelplaneeritava tegevuse teostamine. Mainitud tegevus hoiab ära regionaalsed suured võnked korruptsiooni arvsuhtes.

Kindlasti on altkäemaksu koosseisude puhul, so kaitstaval õigushüvel ka oma hind. Ära tuleks hinnata isiku usk riiklike funktsioonide kandjate äraostmatusse ja seeläbi ka riiklike otsuste õiguspärasusse. Selle tulemusel on võimalik rakendada tsiviilõiguslikku vastutust ka altkäemaksu koosseisu eksimuse puhul.

Eeltoodu kohaselt on edaspidise korruptsiooni vähenemise eesmärgil otstarbekas:

- a) vähendada vangistuse määra karistuse osas ning viia sisse ühe karistusliigina rahatrahv
- b) hoolikalt kaaluda iga majandust kitsendava normi elluviimisel selle mõju erinevatele Eesti regioonidele, vajadusel teha sellekohased järeldused
- c) rakendada korruptsioonijuhtumite suhtes tsiviilvastutust

Uurimistöö autor peab vajalikuks järgnevate õigusaktide muutmist, täiendamist või uute õigusnormide vastuvõtmisel arvestada siinkohal toodud asjaoludega:

1. Ametiisiku mõiste ja ametiseisund
 - 1.1. Jätma ametiisiku mõiste üldse karistusseadustikust välja ning konkretiseerima ja ühtlustama selle korruptsioonivastases seaduses ning avaliku teenistuse seaduses (vajadusel viitega ka karistusseadustikule) või;
 - 1.2. Laiendama ametiisiku mõistet ja konkretiseerima ametiseisundit karistusseadustikus, sh kindlasti ühtlustama mõisted muudes seadustes
2. Altkäemaksudega seotud kuritegude edaspidise vähenemise eesmärgil on otstarbekas:
 - 2.1. Vähendada vangistuse määra karistuse osas ning viia sisse ühe karistusliigina rahatrahv
 - 2.2. Hoolikalt kaaluda iga majandust kitsendava normi elluviimisel selle mõju erinevatele Eesti regioonidele, vajadusel teha sellekohased järeldused
 - 2.3. Rakendada altkäemaksujuhtumite suhtes tsiviilvastutust
3. Jälgida altkäemaksu juhtumite menetlemistel konkreetse teo ja selle kokkuleppe olemasolu ja konkretiseerida see seaduse tekstis.

ALTKÄEMAKS KARISTUSÕIGUSES

Avalik ja ühiskonnale suunatud, eelkõige poliitilistel eesmärkidel suurim kampaania võitlemaks korruptsiooniga sai alguse Eestis 2003 aastal, millal võimule tuli erakond Eesti eest – Res Publica. Kampaania tipnes „korruptsioonikvootide” avalikuks tulemisega, mille tagajärjel opositsioonierakonnad nõudsid justiitsministri tagasiastumist. 2005. aastal otsustas astus valitsus tarviklikult tagasi, mille üheks ajendiks oli ka ebaõnnestunud korruptsiooni vastu võitlemise poliitika.

Erinevalt poliitikutest tunnetasid kriminaalvaldkonnaga seotud isikud juba ammu vajadust reformida kriminaalkodeks nii, et kujuneks välja täielikult uuenenud printsiibid karistusõiguses. Viimased peavad arenema koos ühiskonnas toimuvate muutuste ning arengutega, samuti vastama Euroopa Ühenduse nõuetele ja rahvusvahelistele kokkulepetele. Tõsisem reform sai alguse juba 1998. aastal, millal loobuti täielikult nõukogudeaegsest totalitaarriiklikust algest. Korruptsiooni osa selles tulenes ka otseselt Eesti Vabariigi poolt Euroopa Nõukogu korruptsiooni kriminaalõigusliku reguleerimise konventsiooniga ühinemisest ja allakirjutamisest 08. juunil 2000. aastal Londonis.

Korruptsiooni üks osa on altkäemaks. Võib kindlalt väita, et altkäemaks on arengumaade riigivõimu teostamise lahutamatu osa. Seega on nii korruptsioon tervikuna, kui ka altkäemaks rohkem levinud arenguriikides kui arenenud riikides. Sama võib väita ka sotsialistliku ühiskonna kohta, kus näiteks defitsiiti reguleeris altkäemaks, mida turumajanduses reguleerib eelkõige hind. Eesti omapära seisneb selles, et ülemineku riigina peaks korruptsiooni, sh altkäemaksu juhtumite arv teoreetiliselt vähenema, kuid praktiliselt see nii ei ole.

Eelkõige on käesoleva uurimistöö eesmärgid analüüsida altkäemaksu andja huvides altkäemaksu saaja, so ametiisiku poolt tehtavat tegu, mille teostamine eeldab ametiseisundit. Nimetatud eesmärgi saavutamiseks ei saa jätta tähelepanuta ka altkäemaksu koosseisus osalejate isikuid, kui koosseisu eritunnust. Eelkõige on altkäemaksu puhul võtmeisikuks ametiisik ning tema ametiseisund, milliste mõistete täpne kirjeldus on oluline kaasuste lahendamisel. Kahe mainitud probleemi ja antud valdkonna karistusstatistika tulemi sümbioosina saab teha järeldusi, kas võitlemine sellise kuriteo liigiga on efektiivne ning mida tuleb ette võtta olukorra parendamiseks.

Altkäemaksu koosseisus oleval ametisiku teol on põhiprobleemiks see, kas ametisiku altkäemaksu vastuvõtmise juures ka kvalifitseeritav teine kuriteo koosseis, mis seisneb seadusega mittelubatud teo toimepanemises ja kas selline tegu on oluline kuriteo koosseisu osa ning kas piisab ametnikul pelgalt ühiskonnas kehtivate tavade ja kommetega minna vastuollu või peab see vastuolu olema kirjeldatud seaduses?

Kuna ametiisikut on Eesti seadusandlus kirjeldanud mitmeti, siis tõusetub probleem, kes ta õieti on. Õnneks võib väita, et karistusseadustik sisaldab ametiisiku mõistet, kuid jätab väga lahtiseks ametiseisundi mõiste, mille seletused tulenevad teistest õigusnormidest. Viimased omakorda on aga paku väga erinevad.

Lisaks eeltoodud probleemidele tekib ka küsimus, kas tänased sanktsioonimäärad altkäemaksu koosseisus on piisavad või on nad „päritud” suurena nõukogude õigusest. Kas ja kuidas me saame hinnata karistuse pikkuse mõju üld- ja eripreventsioonile.

Vastuseid neile küsimustele leides on kasutatud klassikalisi õigusnormide tõlgendamise meetodeid, eelkõige grammatilist ja ajaloolist tõlgendamist. Põhiliste tõlgendamismeetodite kõrval on toodud võrdlusi teiste Euroopa riikide kriminaalõigusest ning lähenetud ka mõnevõrra teleoloogiliselt.

Probleemide käsitlemisel vastavalt ülalmainitud metoodikatele on jõutud konkreetsete tulemiteni:

- a) Ametiseisundist tuleneb ametniku tegu, mille ta paneb toime altkäemaksu andja huvides peab olema üksnes seadusega keelatud tegu. Selline tegu moodustab omaette uue kuriteo koosseisu ning karistuse mõistmisel tuleb asi lahendada kogumis. Teo konkreetsuse nõudest tulenevalt on vajalik eelnev kokkuleppe altkäemaksu andja ja võtja vahel.
- b) Mõisted ametnik, ametiisik, avalik teenistuja ja koosseisuväline töötaja ning nende kõigiga seotud (hetkel ka mitte seotud) mõiste ametiseisund vajavad Eesti õigusruumis kiirema korras süstematiseerimist ja konkretiseerimist.
- c) Üldpreventiivsel ja altkäemaksuga seotud kuritegude arvu vähendamise eesmärgil on otstarbekas vähendada nende koosseisude puhul vangistuse ülemmäärasid ning taastada selliste kuritegude puhul rahatrahv. Lisaks eeltoodule on mõistlik rakendada tsiviilvastutust.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

1. KASUTATUD KIRJANDUS

- 1.1. B. E. D. de Speville. The Experience of Hong Kong, China, in Combating Corruption. Curbing Corruption. Toward a Model for Building National Integrity. Toim. R. Stapenhurst, S. J. Kpundeh. EDI development studies. The World Bank, Washington, D.C., 1999, lk 58
- 1.2. Eesti keele sõnaraamat, ÕS 2006, lk 62
- 1.3. Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 1 – Tallinn, Kirjastus Valgus, 1985, lk 265
- 1.4. Ernits, M., Pikamäe, P., Samson, E., Sootak, J. Karitusseadustiku üldosa eelnõu, eelnõu lähtealused ja põhjendus, Tallinn-Tartu-Kiel 1999, kirjastus Juura
- 1.5. ENSV KrK kommentaarid
- 1.6. Filimonov, V., Korruptsiooni defineerimisest korruptsiooni preventsiiooni seisukohalt – Juridica 2000, nr 8, erinumber, lk 487-491
- 1.7. Frantzuskii Ugolovnoi kodeks 1810 goda – M. Jurid. Isd. MJ SSSR, 1947
- 1.8. Ginter, J., Kruusamäe, M., Sootak J., Eesti karistuspoliitika: vabadusekaotuslikud karistused. Tallinn: Juura 2004, lk 30
- 1.9. Ginter, J., Kruusamäe, M., Sootak J., Eesti karistuspoliitika: Vabadusekaotuslikud karistused, Üleminek tatalitaarriiklikust karistusõigusest õigusriiklikku karistusõigusesse, Tallinn 2004, lk 5
- 1.10. H. Blei. Strafrecht II. Besonderer Teil. München, 1983, S 460.
- 1.11. J. Wessels. Strafrecht. Besonderer Teil – 1. Schwerpunkte. Heidelberg, 1991, S 239.
- 1.12. Korruptsioon Eestis: kolme sihtrühma uuring 2004 – Tallinn, Justiitsministeerium, 2005, lk 8
- 1.13. Korruptsiooni piiramisest Eestis – Tartu, Juridicum, 2002
- 1.14. Kull, I., Korruptsioon ja tsiviilõiguslik vastutus – Juridica 2000, nr 8, erinumber, lk 524-528
- 1.15. Luts, M., Lünga vastu tõlgendamise või analoogiaga? – Juridica 1996, nr 7, lk 351–352.
- 1.16. Maurach/Schröder/Maiwald, S 267.
- 1.17. N. Kuznetsova (Red). Novoje ugovnoje pravo Rossii. Osobennaja tshast. Moskva, 1996, lk 321

- 1.18. Ottenson, O., Karistusseadustik eesti-vene ja vene eesti terminsõnastik – Tallinn, 2004, lk 30
- 1.19. Piibel. Vana ja Uus Testament. – Soome Piibliselts, 1989, Moosese teine raamat, 23 ptk, 8 käsk
- 1.20. Raska, E., Kriminoloogia – Tallinn, 2002, lk 169-183
- 1.21. Rebane, I., Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Õpetus kuriteost. II osa. 1 vihik. Tartu, 1978, lk 8–9
- 1.22. R. Maurach, Fr-Chr. Schröder, M. Maiwald. Strafrecht. Besonderer Teil. Tb 2. Heidelberg, 1991, S 263.
- 1.23. Pönal-Codex oder Gesetzbuch der Verbrechen und Stafen // Criminal-Gesetzgebung des Französichen Reichs – Strasbourg, Paris, Treuttel & Würz, 1810
- 1.24. Sootak, J. Süüteomõiste ja deliktistruktuur – Tallinn, Kirjastus Juura, 2003
- 1.25. Sootak, J. Majanduskriminaalõigus – Tartu, Eesti Õiguskeskus, 1998, lk 45
- 1.26. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne – Tallinn, 2002
- 1.27. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne – Tallinn, 2004, täiendatud väljaanne
- 1.28. Sootak, J., Kaks aastat karistusseadustikku – uus õigus ja uued probleemid? Juridica 2000, nr 8, erinumber lk. 35-44
- 1.29. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani. – Tartu Ülikool, 1998, lk 10-12
- 1.30. Sootak, J. Tekste kriminaalõiguse ajaloost. – Tartu Ülikool, 1993
- 1.31. Sootak, J., Elkind, E., Juriidilise isiku vastutus: uued arengusuunad Eesti kohtupraktikas - [Juridica, 2005, nr 10, lk 671-681](#)
- 1.32. Sootak, J., Altkäemaks: kas uus tõlgendus seadusele?, Juridica, 1998, nr 8, lk 397-403
- 1.33. Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich – Berlin: Langmann, 1872
- 1.34. Strafgesetzbuch. Kommentar von A. Schönke und H. Schröder. München, 1988, § 331, Rdn 31
- 1.35. Strafgesetzbuch mit Erläuterungen von K. Lackner. München, 1993, § 331, Rdn 10.
- 1.36. Strafgesetzbuch und Nebengesetze. Erl von E. Dreher und H. Tröndle. München, 1993, § 331, Rdn 17.
- 1.37. Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Berlin, 1977, § 331, Rdn 35.

- 1.38. Ulozenie o nakasanijax ugolovnõh i ispravitel'nõh. – Svod zakonov Rossiiskoi Imperii. Tom HU. Spb, 1857
- 1.39. V. Krey. Strafrecht. Besonderer Teil. Bd 1. Stuttgart, 1972, S 262.
- 1.40. V. Radtshenko (Red). Kommentarii k ugolovnomu kodeksu Rossiiskoi Federatsii. Moskva, 1996,
- 1.41. Õigekeelsus sõnaraamat. – Kirjastus Valgus, 1980 lk 40

2. ARTIKLID

- 2.1. Harju poliitikul lasub pistise andmise kahtlus – Postimees, Rasmus Kagge, 22.04.2004. <http://www.postimees.ee/220404/esileht/siseuudised/132303.php>
- 2.2. Kas altkäemaks Eestis keelatud – Postimees, Uuno Mereste, 25.02.1998. <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/98/02/25/arvamus.htm#teine>

3. ELEKTROONSED VÄLJAANDED

- 3.1. Eesti Keele Instituut - <http://www.eki.ee>
- 3.2. Bibliographia Iuridica Estonica (BIE) - <http://bie.nlib.ee/>
- 3.3. Lühendamise põhimõtted: <http://www.just.ee/10699>
- 3.4. Seadusnimetuste lühendid: <http://www.just.ee/10575>
- 3.5. GRECO - http://www.coe.int/t/dgl/Greco/Default_en.asp
- 3.6. Justiitsministeeriumi korruptsiooni viit - <http://www.korruptsioon.ee/21375>

4 KASUTATUD NORMATIIVMATERJALID

4.1 Eesti

- 4.1.1 Avaliku teenistuse seadus. 25. jaanuar 1995. - RT I 1995, 16, 228.
- 4.1.2 Eesti Vabariigi Põhiseadus. 28. juuni 1992. - RT 1992, 26, 349
- 4.1.3 Karistusseadustik. 6. juuni 2001. - RT I 2001, 61, 364.
- 4.1.4 Karistusregistri seadus - 19. november 1997. - RT I 1997, 87, 1467
- 4.1.5 Kriminaalkodeks. 07. mai 1992. – RT 1992, 20, 287 ja 288.
- 4.1.6 Kriminaalmenetluse seadustik. 12. veebruar 2003. - RT I 2003, 27, 166
- 4.1.7 Korruptsioonivastane seadus. 27. jaanuar 1999. - RT I 1999, 16, 276.

- 4.1.8 Karistusseadustiku eelnõu algtekst koos seletuskirjaga, vastuvõetud Riigikogus 06. juunil 2001. aastal kolmandal lugemisel -
<http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=011000013&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>
- 4.1.9 Karistusseadustiku rakendamise seadus - 12. juuni 2002. a. - RTI, 04.07.2002, 56, 350, jõustunud 1. 09. 2002.
- 4.1.10 Eelnõu lõplik tekst - <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=011000014&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>
- 4.1.11 Riigikogu õiguskomisjoni 26. septembri 2000. aasta protokoll -
<http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=003673471&login=proov&password=&system=ems&server=ragnel1>

4.2 Euroopa Liit

- 4.2.1 Soome Vabariigi Kriminaalkodeks, Rikoslaki 30 luvun 7 ja 8 §-sä, vt
http://www.nk.chamber.fi/fi/document.cfm?doc=show&doc_id=92
- 4.2.2 The Danish Criminal Code, vastuvõetud (reformitud) 1930, jõustunud 01. jaanuaril 1933; oluliselt täiendatud korraldusega nr. 648, 12.08.1997.a., nr. 403, 26.06.1998.a., nr. 473, 01.07.1998.a. ja nr. 141, 17.03.1999.a.

4. Muu maailm

- 4.3.1. Vene Föderatsiooni kriminaalkodeks, jõustunud 01. jaanuaril 1997.a., vastuvõetud Riigitummas 24. mail 1996, kinnitatud Föderatsiooninõukogus 5. juunil 1996.a., Vene Föderatsiooni president 13. juunil 1996.a.

5. KASUTATUD KOHTUPRAKTIKAK

- 5.1. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30.oktoobri 2003.a. otsus 3-1-3-14-03 – Riigiprokuratuuri avaldus kohtuvea parandamiseks Harju Maakohtu 25.09.2002 otsuses ja Tallinna Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 26.11.2002 otsuses Aleksander Andrejevi süüdistusasjas KrK § 210-2 lg 2 p 1 ja § 210-4 lg 2 järgi; Anatoli Talzi süüdistusasjas KrK § 202-5 lg 3 ja 210-2 lg 2 p-de 1,3,4 järgi ning Ero Süvaoja süüdistusasjas KrK § 210-2 lg 2 p-de 1,4

- järgi. Aleksander Andrejev on õigeks mõistetud süüdistuses KrK § 210-2 lg 2 p 4 järgi, RT III 2003, 32, 332
- 5.2. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 07.oktoobri 2004.a. otsus nr. 3-1-1-86-04 - A. T. ja tema kaitsja vandeadvokaat Sirje Musta kassatsioonkaebused Viru Ringkonnakohtu 20.04.2004 otsuse peale A. T. süüditunnistamises KarS § 114 p-de 2 ja 3 järgi, RTIII, 25, 273
- 5.3. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16. novembril 2004.a. otsus nr. 3-1-1-104-04 - Rado Visnapuu kaitsja advokaat Kristiina Tederi kassatsioon Tallinna Ringkonnakohtu 14.06.2004 otsuse peale Rado Visnapuu süüteosas KarS § 331 järgi, RTIII, 32, 338
- 5.4. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 17. juunil 1997.a. nr. 3-1-1-70-79 M.M. kriminaalasjas KrK § 15 lg 2 - § 165 lg 1 järgi. - RTIII, 01. august 1997, 23, 244
- 5.5. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus 26. mail 2005.a. nr. 3-1-1-37-05 Dmitri Demutski süüdistuses KarS § 25 lg 1 - § 274 lg 1, § 275 ja § 298 lg 1 järgi. – RTIII, 30. juuni 2005, 21,212